

EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKIYE

**Smernice DG ENEST
za podršku EU civilnom društvu
u regionu proširenja
2021–2027**

Procena za 2024. godinu

**Izveštaj za
SRBIJU**

Funded by
the European Union

Ovu studiju sproveo je tim istraživača pod nadzorom projekta EU TACSO 3

Vodeći ekspert i glavni autor: Snježana Bokulić

Analitičar podataka i ekspert za anketu: Dr Blerina Metanj Subashi

Autori Analize zemlje:

Natasha Mazari – Albanija

Marina Riđić – Bosna i Hercegovina

Sara Salihu – Kosovo

Marija Armenski – Severna Makedonija

Jelena Pajović van Reenen – Srbija

Özge Konuralp – Turska

Vođa projekta EU TACSO 3- Richard Allen

Pravni savetnici:

Dr Ersida Teliti – Albanija

Selim Kulić – Bosna i Hercegovina

Miljan Vlaović – Crna Gora

Goce Kocevski – Severna Makedonija

Prof. Dejan Vučetić – Srbija

vanredni prof. dr Ulaş Karan– Turska

Lektura: Jelena Pajović van Reenen

Prevod na srpski jezik: Jelena Marković, Wordica

Grafički dizajn: Bojan Ivanović, Brigada Design

Beograd, Srbija, jun 2025.

<https://tacso.eu>

AKRONIMI I SKRAĆENICE

BIA	Bezbednosno- informativna agencija
CASE	Koalicija protiv SLAPP-a u Evropi
CSO	Organizacija civilnog društva
DG ENEST	Generalni direktorat za proširenje i istočno susedstvo
EU TACSO 3	Tehnička pomoć Evropske unije organizacijama civilnog društva (Faza 3)
KOMS	Krovna organizacija mladih Srbije
KRIK	Mreža za istraživanje kriminala i korupcije
LGBTIQ	Lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne, interseksualne i queer osobe
NUNS	Nezavisno udruženje novinara Srbije
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
RCC	Regionalni savet za saradnju
RSF	Reporteri bez granica
SNS	Srpska napredna stranka
UNS	Udruženje novinara Srbije
SLAPP	Strateške tužbe protiv učešća javnosti

Uvod u Aneks

Analiza zemlje koja je pred vama predstavlja Aneks Smernicama DG ENEST za podršku EU civilnom društvu 2021– 2027: Izveštaj o proceni stanja za 2024. godinu.

Ova procena predstavlja dokaze o stanju u odnosu na indikatore iznesene u Smernicama, za 2024. godinu.

U aneksu je priložen sažetak podataka za procenu stanja u Srbiji u odnosu na svaki od 59 indikatora koji su navedeni u Smernicama. Ovaj aneks bi trebalo čitati zajedno sa glavnim izveštajem koji je dostupan na veb-stranici tacso.eu.

Metodologija

Analiza predstavljena u ovom izveštaju zasnovana je na podacima prikupljenim iz primarnih i sekundarnih izvora. Primarno istraživanje obuhvatilo je anketu organizacija civilnog društva (OCD) i državnih službenika, kao i pravnu analizu relevantnih zakona. U cilju prikupljanja relevantnih informacija i podataka izvršen je pregled sekundarnih izvora poput izveštaja koje su izradile OCD, nacionalne institucije koje se bave ljudskim pravima, vlada i drugi. Prikupljanje i analiza podataka odnose se prvenstveno na 2024. godinu. Anketa državnih službenika sprovedena je u periodu između 10. februara i 3. marta 2025. godine. Cilj ankete bio je da se prikupe stanovišta odabranih državnih službenika koji u svom radu blisko sarađuju sa OCD o konkretnim relevantnim indikatorima. Od javnih institucija u Srbiji pristiglo je trideset važećih odgovora što predstavlja poboljšanje u poređenju sa 17 odgovora u Proceni za 2023. i 13 odgovora prikupljenih tokom procene početnog stanja 2021. godine. Anketa je bila anonimna.

Anketa OCD sprovedena je u periodu između 19. januara i 10. februara 2025. godine. Anketa je distribuirana različitim kanalima uz podršku OCD, mreža OCD i Nacionalnog resurs centra EU kako bi se osiguralo da je obuhvaćen širok raspon OCD. Na anketu je odgovorilo ukupno 147 OCD u Srbiji u poređenju sa 175 u 2023. i 95 važećih odgovora u 2021. godini. Relevantnost odgovora osigurana je u fazi čišćenja podataka kada su isfiltrirani ispitanici koji su naveli da ne pripadaju ciljnoj grupi. Iako nije bilo moguće obezbediti geografsku zastupljenost u okviru Srbije ili tvrditi veličinu populacije OCD, imajući u vidu nedostatak pouzdanih podataka o broju aktivnih OCD u definiciji na koju smo se oslanjali u ovoj anketi, na osnovu broja primljenih važećih odgovora, margina greške bila je 8%. Margina greške je statistički izračunata koristeći broj OCD evidentiranih u zvaničnom registru OCD koji vodi Agencija za privredne registre kako bi se utvrdila veličina populacije.

Anketu OCD su većinski činila zatvorena pitanja i popunjavala se anonimno. Većina ispitanika bili su viši službenici u svojim organizacijama: izvršni direktori (39%), viši rukovodioci (7%) i članovi Odbora (25%). Više od polovine ispitanika, 63%, identifikovalo se kao žene. Većina ispitanika, 45%, bili su starosti 51 i više godina, dok je 24% pripadalo starosnoj grupi od 41 do 50 godina. Devetnaest procenata ispitanika identifikovalo se da pripada zajednici, manjinskoj ili marginalizovanoj grupi. Od onih koji su se identifikovali kao pripadnici grupe, većina je navela da pripada romskoj, aškalijskoj ili egipatskoj zajednici kao i da su osobe sa invaliditetom LGBTIQ. Većina OCD koje su učestvovala u anketi osnovano je u protekle dve decenije: 11% posle 2021, 33% u periodu između 2011–2021. i 35 % u periodu između 2001–2011. godine. Šesnaest

odsto osnovano je između 1991. i 2000, dok je 5% formirano pre 1990. godine. Devedeset sedam posto ispitanika dolazi iz zvanično registrovanih organizacija. Većina registrovanih anketiranih OCD, odnosno 88%, registrovano je kao udruženja građana; 8% su fondacije i 2% su neprofitna preduzeća i socijalna preduzeća. Kada je reč o regionima u kojima njihove organizacije imaju sedišta, većina ispitanika dolazi iz OCD sa sedištem u Beogradu (42%), iz Šumadije i Zapadne Srbije (23%), Južne i Istočne Srbije (18%) i Vojvodine (16%). Četrdeset četiri odsto OCD posluje na nacionalnom nivou, isti procenat radi na lokalnom nivou, 37% je aktivno na regionalnom nivou u zemlji, dok isti procenat posluje na međunarodnom nivou. Dvadeset procenata anketiranih OCD posluje isključivo na lokalnom nivou, što je blizu 18% onih koje rade isključivo na nacionalnom nivou. Trinaest procenata ispitanika posluje isključivo u međunarodnom domenu.

Najveći udeo OCD koje su učestvovala u anketi, 29%, aktivno je u sektoru mladih i omladinskih prava, 26% radi na socijalnom uključivanju, 22% aktivno je u sektoru ljudskih prava, 17% u oblasti životne sredine i klimatske akcije, 15% u oblasti umetnosti i kulture, 14% u oblasti obrazovanja, istraživanja i inovacija, 14% u oblasti prava osoba sa invaliditetom, 12% na polju socio-ekonomskog razvoja, 11% u oblasti rodne ravnopravnosti i prava LGBTIQ osoba i 11% na polju učešća javnosti u procesima izrade javnih politika i odlučivanja, a prate ih druge oblasti. Značajna većina OCD koje su učestvovala u anketi, 62% njih, su male organizacije koje su u trenutku sprovođenja ankete imale između 1 i 10 stalno zaposlenih sa punim ili pola radnog vremena i volontere. Dvadeset odsto anketiranih OCD angažovalo je između 10 i 20 zaposlenih i volontera, a 15% angažovalo je više od 21 zaposlenih i volontera. Dva odsto OCD nije imalo stalno zaposlene, bilo sa punim ili pola radnog vremena i volontere. Pet posto OCD nije imalo godišnji promet, dok je 37% OCD imalo godišnji promet u iznosu do 25.000 evra. Dvadeset dva posto ispitanika izjavilo je da je godišnji promet njihovih OCD iznosio između 25.000 evra i 100.000 evra, 19% imalo je godišnji promet između 100.001 i 500.000 evra, dok je 15% navelo da je godišnji promet njihove organizacije premašio 500.000 evra.

Uzorak u Anketi OCD u 2024. jasno ukazuje na blago smanjenje broja ispitanika u poređenju sa prethodnom godinom- 147 važećih odgovora u 2024. u odnosu na 175 u 2023. godini. Uprkos manjem broju učesnika, ukupna struktura uzorka ostala je relativno stabilna u pogledu ključnih demografskih i organizacionih karakteristika. Uzorak u 2024. uključivao je manji broj OCD bez zaposlenih ili prometa, dok je obuhvatio veći udeo organizacija sa većim prometom, što pokazuje da je anketa uspela da dopre do stabilnijih organizacija. U pogledu sektora, OCD koje se bave mladima su bile više zastupljene u 2024. (24%) nego u 2023. (21%), a one koje rade u oblasti životne sredine i klimatske akcije manje (17% u 2024. u odnosu na 23% u 2023).

Procena u odnosu na indikatore

Prikupljeni podaci poslužili su kao osnov za analizu stanja u 2024. godini u odnosu na svaki od indikatora i uporedne vrednosti iz Procene iz 2023. i Procene početnog stanja iz 2021. godine. Pregled i procena indikatora izvršeni su primenom istog metoda koji je korišćen u proceni početnog stanja¹. Za indikatore koji podrazumevaju normativnu procenu, kao što je usklađenost sa zakonodavstvom ili standardima, korišćen je sledeći "sistem semafora" da bi se obezbedio brzi vizuelni vodič:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

4 – ispunjava većinu standarda

3 – umereno ispunjava standarde

2 – minimalno ispunjava standarde

1 – ne ispunjava standarde

Procena je rađena za one indikatore gde je smatrana smislenom. Zasnivala se ili na podacima prikupljenim putem ankete OCD ili kroz detaljnu analizu važećih zakona, javnih politika i procedura u odnosu na standarde. Opravdanje procene dostupno je u izveštajima o predmetnim zemljama i povezanim analizama koji su priloženi u Aneksima 1–7.

¹ Vrednosti indikatora 3.3.a, 3.7.a i 3.7.b za 2021. i 2023. su preračunate kako bi se ispravila greška, revidirane vrednosti predstavljene su u odeljku koji se odnosi na svaki pojedinačni indikator.

Ostali indikatori ne podrazumevaju normativni standard, već umesto toga, pružaju naznaku o trendovima godina-za-godinu.

U izveštaju je izvršena procena stanja civilnog društva u Srbiji tokom 2024. godine, analizirani su ključni događaji i nivoi primene pojedinačnih indikatora u okviru svakog od tri specifičnog cilja.

Nalazi i ocene indikatora temelje se na prikupljenim podacima i uočenim razvojem tokom kalendarske godine 2024.

Međutim, važno je skrenuti pažnju na činjenicu da se nekoliko važnih događaja odigralo u početnim mesecima 2025. godine koji bi u značajnoj meri mogli da utiču na procenu specifičnih indikatora. Ti događaji obuhvataju eskalaciju pretnji po slobodu mirnog okupljanja tokom masovnih protesta nakon pada nadstrešnice na Železničkoj stanici u Novom Sadu.²

Pored toga, u januaru 2025, organizacije civilnog društva zamrzle su svoje učešće u Savetu za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva. Ovakva odluka je bila posledica čitavog niza alarmantnih događaja: nastavka kampanje blaćenja protiv OCD pod pokroviteljstvom države, nedostatak institucionalnog odgovora na prijavljene pretnje i pritisak na aktiviste i proizvoljno zadržavanje i izbacivanje stranih učesnika na obuci Erste Fondacije za NVO.³

Takođe početkom 2025, Uprava za sprečavanje pranja novca zatražila je od banaka da dostave informacije o računima pet pojedinačnih aktivista⁴. Ova akcija liči na epizodu iz 2019, naširoko poznatu kao 'Afera spisak', kada je Uprava zahtevala finansijske podatke o 20 novinara, aktivista i političara, kao i o 37 organizacija, uključujući i istraživačke medije. Ti podaci su kasnije zloupotrebljeni u kampanjama blaćenja koje su emitovali prorežimski mediji. Međunarodne organizacije su oštro osudile incident iz 2019.⁵, a ponavljanje takvih praksi u 2025. godini dovodi do ozbiljnih zabrinutosti o nastavku zloupotrebe državnih mehanizama za zastrašivanje i diskreditovanje aktera iz civilnog društva.

Ovi događaji, iako van obima izveštajnog perioda za 2024. godinu, navedeni su u ovom delu izveštaja budući da pružaju važan kontekst za razumevanje pogoršanja okruženja za rad civilnog društva u Srbiji i biće detaljno razmotreni u narednim procenama.

² Građanske inicijative 2025.

³ Radio Slobodna Evropa 2025.

⁴ Maja Stojanović (Građanske inicijative), Katarina Đukić (ProGlas), Sofija Todorović (Inicijativa mladih za ljudska prava), Predrag Voštinić (Lokalni front) i Nebojša Petković (Ne damo Jadar).

⁵ Radar 2025.

Specifični cilj 1

Uspostavljeno podsticajno okruženje u kom civilno društvo može da obavlja svoje aktivnosti.

SC 1.1. Svi pojedinci i pravna lica u regionu proširenja mogu da osnuju, priključe se i učestvuju u neformalnim, i/ili registrovanim organizacijama, mogu mirno da se okupljaju i slobodno da se izražavaju

Indikator 1.1.a: Stepen u kojem relevantno domaće zakonodavstvo obezbeđuje sledeće:

- Udruženja se mogu osnivati ili registrovati bez diskriminacije po bilo kom osnovu;
- Ne postoje nezakonita ograničenja obima njihovih aktivnosti ili rada na ostvarivanju ciljeva;
- Do njihovog ukidanja može da dođe isključivo na osnovu odluke nezavisnog i nepristrasnog suda;
- Ne postoje nezakonita ograničenja slobode mirnog okupljanja;
- Slobodu izražavanja koriste svi, ne nameću se nezakonita ograničenja.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde
2023	2 – minimalno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

Sloboda udruživanja

U 2024. godini nisu doneseni novi zakoni ili odredbe koji su neposredno sprečavali uspostavljanje ili registraciju udruženja/organizacija.

Najznačajniji zakoni koji uređuju ograničenja u vezi sa obimom aktivnosti ili ostvarivanjem ciljeva udruženja/organizacija su Zakon o udruženjima i Zakon o zabrani manifestacija neonacističkih ili fašističkih organizacija ili udruženja i zabrani upotrebe neonacističkih ili fašističkih simbola i obeležja.

U 2024. godini nisu doneseni novi zakoni ili odredbe koji su neposredno nametali ograničavanje obima aktivnosti ili ostvarivanje ciljeva udruženja/organizacija. Iako je cilj zakona da zaštiti legitimne državne interese, široke i ponekad neodređene formulacije ograničenja o obimu aktivnosti i ciljevima udruženja stvaraju priliku za proizvoljnu primenu ovih zakona, uz potencijalno ugrožavanje slobode udruživanja.

I Ustav i Zakon o udruženjima eksplicitno zabranjuju “tajna i paravojna udruženja”.

Krajem decembra 2024, srpski predsednik, Aleksandar Vučić, obelodanio je postojanje frakcije u okviru vladajuće Srpske napredne stranke (SNS) koju je nazvao “lojalistima” i opisao ih kao ideološki ekstremne, organizovane, spremne da brane režim, koji su se krvlju zakleli u crkvi- što postavlja ozbiljna pitanja o nepristrasnosti države u primeni ovog pravnog standarda.⁶ Da se bilo koji drugi politički ili akter iz civilnog društva, posebno oni koji kritikuju vlast, pridružio sličnim tajnim ili vojnim aktivnostima, skoro sigurno bi bili predmet brze istrage i zakonskih kazni. Ovaj incident ilustruje potencijalnu proizvoljnu primenu i selektivno sprovođenje Zakona o udruženjima i Ustava. U odgovoru na ove zabrinutosti, deo građana Srbije pokrenuo je peticiju zahtevajući razoružavanje tzv. “lojalista”. Pozvali su nadležne organe da istraže, identifikuju i razoružaju ovu grupu i da obaveste javnost o njenim članovima i namerama.⁷ Od tada nije zabeležena nijedna zvanična reakcija nadležnih državnih organa.

Prema javno dostupnim podacima, tokom izveštajnog perioda nisu zabeleženi slučajevi prestanka rada

⁶ Novosti, 2024a

⁷ Vreme 2024.

udruženja na način koji nije propisan Zakonom.

Dana 29. novembra 2024, Pokret socijalista, koji se naširoko smatra proruskom strankom, podneo je nacrt zakona Narodnoj skupštini Republike Srbije u kome se predlaže kreiranje registra “agenata stranog uticaja”, što postavlja ozbiljnu zabrinutost po slobodu udruživanja. Predlog zakona cilja neprofitne organizacije koje dobijaju više od 50% sredstava iz stranih izvora ili učestvuju u široko definisanim političkim aktivnostima, od kojih bi se zahtevalo da se registruju pod ovom etiketom. Označavanje bi moglo da stigmatizuje organizacije civilnog društva (OCD), odvratiti strane donatore i nametne ozbiljne administrativne obaveze kao što je objavljivanje finansijskih podataka dva puta godišnje. Pored toga, Ministarstvo pravde bi bilo omogućeno da sprovodi sveobuhvatne kontrole i izriče kaznene mere, uključujući novčane kazne, zabrane i potencijalno krivične tužbe protiv lidera OCD.⁸ Nacrtu zakona trenutno nedostaje podrška vladajuće koalicije da bude usvojen, ali predsednik Pokreta socijalista (koji je deo vladajuće koalicije) tvrdi da neće odustati od namere da zakon o stranim agentima bude donet.

Sloboda okupljanja

Pravni okvir Republike Srbije za mirno okupljanje nije bio menjan u 2024. godini u odnosu na prethodne godine i zadržao je svoje postojeće slabosti. Ograničenja u pogledu lokacija za okupljanje koja nameće Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini su preširoko definisana, nedostaju konkretne procene rizika, lokalnim samoupravama se dozvoljava da bez limita označavaju oblasti u kojima nije moguće okupljanje, čime se stvara kolizija sa Zakonom o javnom okupljanju i ograničava ova osnovna sloboda. Zakonom o javnom okupljanju daju se policiji široka diskreciona ovlašćenja za zabranu okupljanja, bez zahteva za sprovođenje jasne procene srazmernosti. Organizatori skupova su u obavezi da obaveste policiju, ali je proces prijave veoma opterećujući, često zahteva obuhvatnu dokumentaciju i čak i najmanje greške mogu dovesti do zabrane okupljanja. Posledično tome, za skupove koji nisu propisno prijavljeni policiji može biti izrečena novčana kazna, bez obzira na njihovu mirnu prirodu ili nameru. Zakon ne predviđa obavezu policije da obavesti organizatore kada je okupljanje zabranjeno, a ukoliko ih policija obavesti, ostavljen je veoma kratak rok za žalbu; pored ovog i nedostatak obaveznog vremenskog roka za sudske presude protiv tih odluka čine pravna sredstva u velikoj meri nedelotvornim.

Poslednji godišnji izveštaj međunarodnog saveza organizacija civilnog društva CIVICUS i dalje rangira Srbiju na istom mestu na kom je bila 2019. godine, u kategoriju “ometenih” zemalja kada je reč o građanskom prostoru, ali usled značajnog pada građanskih sloboda, Srbija je dodata na listu za praćenje CIVICUS Monitor, koja označava države sa ubrzanim sužavanjem građanskog prostora. U prvom izdanju za 2025. godinu, Srbija se pridružila još četiri nacije sa posustalim građanskim prostorom: Demokratska Republika Kongo, Italija, Pakistan i Sjedinjene Američke Države.⁹ Kako je CIVICUS izvestio 2024. godine, masovni protesti erupirali su u Srbiji protiv planiranog otvaranja rudnika litijuma. Desetine aktivista uhapšeno je u 17 gradova u avgustu 2024. zato što su navodno “pozivali na nasilno rušenje ustavnog poretka”, na osnovu njihovih objava na društvenim mrežama ili učešću u protestima. Iako je veći broj zadržavanja bio kratkotrajan, grupe civilnog društva kritikovale su primenu zadržavanja kao taktiku zastrašivanja. Aktivisti i kritičari takođe su bili suočeni sa anonimnim pretnjama, proverama i produženom zadržavanju na graničnim prelazima. Posebno zabrinjavaju uporni narativi koji predstavljaju otpor projektu rudnika kao stranu zaveru za destabilizaciju Srbije.¹⁰ Pad novorenovirane nadstrešnice na Železničkoj stanici u Novom Sadu 1. novembra 2024. kada je ubijeno 16 ljudi (broj poznat u trenutku pisanja izveštaja), pokrenuo je nove proteste. Vlasti su odgovorile povećanjem represije, uključujući i prekomernu upotrebu sile i hapšenja od strane policijskih službenika u civilu koji su odbili da se identifikuju, što budi ozbiljne zabrinutosti u vezi sa pravima i bezbednošću demonstranata.¹¹

Izveštaj Krovne organizacije mladih Srbije o kršenju prava mladih i pretnjama po bezbednost mladih aktivista u Srbiji, ističe ozbiljne povrede prava na slobodu okupljanja u Srbiji, posebno kao odgovor na studentske proteste i blokade univerziteta koji su počeli u novembru 2024. godine. Mirne demonstracije na

8 Slobodna Evropa 2024b

9 Civicus 2025.

10 Predsednik Vučić optužio je Zapad za podršku protestima, dodajući da su ga ruske bezbednosne službe upozorile “da se pripremaju masovni protesti čiji je cilj državni udar”. Slobodna Evropa 2024d

11 Civicus 2024. str. 65

kojima se zahteva odgovornost nadležnih intenzivirane su nakon fizičkih napada na studente tokom blokada i dočekane su represivnim merama, uključujući i proizvoljna hapšenja, zastrašivanje i fizičko nasilje. Demonstranti su se suočili sa policijskom brutalnošću, kao i ciljanim napadima pojedinaca povezanih sa vladajućom strankom. Pored toga, kampanje na prorežimskim medijima bile su usmerene na delegitimizaciju protesta, predstavljanje aktivista kao stranih agenata i raspirivanje atmosfere straha. Izjave visokih zvaničnika, uključujući pozive za angažovanje vojne policije protiv demonstranata, dodatno su eskalirale tenzije i ojačale percepciju da država smatra skupove pretnjom pre nego demokratskim pravom.¹²

Sistematsko suzbijanje mirnih okupljanja, zajedno sa sve većim nasiljem i nedostatkom institucionalnog odgovora, značajno je potkopalo građansko angažovanje i demokratsko učešće u Srbiji.

U 2024. godini, nekoliko slučajeva je ilustrovalo pogoršanje situacije u poređenju sa 2023. godinom, uključujući prekomernu upotrebu policijske sile tokom ekoloških protesta, hapšenja i pritvaranja aktivista¹³, i korišćenje "informativnih intervjua" i poreskih kontrola¹⁴ za zastrašivanje onih koji učestvuju u protestima. Neke od tih intervjua je obavila Srpska bezbednosno-obaveštajna agencija (BIA)¹⁵. Obično su intervjui sa građanima funkcije koje se češće dodeljuju drugim državnim organima, kao što je Ministarstvo unutrašnjih poslova koje se bavi komunikacijom sa građanima. Obaveštajnim službama generalno nije dozvoljeno da učestvuju u informativnim ili neformalnim intervjuiima bez jasnih pravnih osnova. Angažovanje BIA u takvim intervjuiima može se smatrati suprotno međunarodnim standardima ljudskih prava, posebno onih koja su osmišljena da zaštite pojedinca od negarantovanog uplitanja vlasti u njihovu privatnost i slobodu.

U 2024. godini, Srbija je svedočila velikom broju spontanih protesta, posebno nakon pada nadstrešnice na Železničkoj stanici u Novom Sadu koji je doveo do masovnih demonstracija. Tokom ovih događaja, zabeleženi su slučajevi kada je reakcija policije bila zakasnela ili neadekvatna, što je rezultiralo eskalacijom nasilja i sukobima između demonstranata i grupa koje su ih provocirale i napadale.¹⁶

Prema međunarodnim standardima, uključujući i odluke Evropskog suda za ljudska prava,¹⁷ policija je u obavezi da osigura uživanje prava na mirno okupljanje, bez obzira na to da li demonstranti poseduju formalno odobrenje ili ne. Ovo podrazumeva blagovremen i srazmeran odgovor kako bi se osigurala bezbednost svih učesnika i sprečilo nasilje. Odlaganje ili odsustvo reakcije policije može dovesti do kršenja ovih standarda i ugroziti pravo građana na mirno okupljanje.

U 2024. srpske vlasti, pozivajući se na zabrinutosti za nacionalnu bezbednost, odbile su da odobre ulazak u zemlju većem broju stranih državljana, uključujući i aktiviste, umetnike i novinare. Među njima je bio i aktivista, Nedim Musić, koji je prethodno podržao proteste protiv projekata iskopavanja litijuma u Srbiji kao i bosanski glumac i pisac, Feđa Štukan, kome je na beogradskom aerodromu zabranjen ulazak u Srbiju. Vlasti su ga označile kao rizik po bezbednost. Ovo je drugi put da je Štukanu izrečena takva zabrana; prethodno mu je odbijen ulazak sredinom 2023. godine nakon što je učestvovao na masovnim građanskim protestima u Beogradu. Konkretni razlozi za ove odbijanja ulaska nisu javno objavljeni, što je dovelo do zabrinutosti oko transparentnosti i potencijalnog suzbijanja drugačijih mišljenja.¹⁸

Sve ove gore opisane akcije, zajedno sa ciljanim medijskim kampanjama protiv organizacija civilnog društva, ukazuju na povećanje pritiska i ograničavanje okupljanja, što je suprotno međunarodnim standardima.

U poređenju sa 2023. godinom, kada su primećeni slični problemi, 2024. godina je pokazala intenziviranje ovih praksi sa većim brojem hapšenja i policijskih akcija protiv demonstranata.

U 2024, vlasti su zabranile javna okupljanja u Srbiji. Jedan ilustrativan slučaj bila je zabrana festivala "Miredita, dobar dan", koji se od 2014. godine održava jednom godišnje, okupljajući umetnike, branitel-

¹² KOMS 2025.

¹³ Amnesty International dec. 2024.

¹⁴ N1 2024b avg. 2024.

¹⁵ Danas 2024b

¹⁶ Insajder 2024.

¹⁷ Human Rights Action 2020.

¹⁸ Slobodna Evropa 2024e

je ljudskih prava, mirovne aktiviste i javne ličnosti sa Kosova i iz Srbije, sa ciljem negovanja saradnje i izgradnje mira. Ministarstvo unutrašnjih poslova zabranilo je sve festivalske događaje i tako prekršilo Ustav Srbije i pravo na slobodu izražavanja i okupljanja. Ova zabrana usledila je nakon kampanje mržnje koju su sprovedi državni zvaničnici.¹⁹ Još jedan primer je zabrana književnog festivala “Kikinda Short” od strane gradskih vlasti koje su ga označile “antisrpskim”.²⁰

Ključni izazovi koji su i dalje prisutni uključuju nedostatak odgovornosti za nedolično ponašanje policije, zloupotrebu pravnih postupaka za ciljanje aktivista i efekat zastrašivanja ovim akcijama usmeren na građansko učešće. Uprkos postojanju zakonskih garancija, praktična primena otkrila je sužavanje prostora za mirno okupljanje u Srbiji.

Sloboda izražavanja

U 2024, Srbija nije donela značajne izmene zakona koje direktno utiču na slobodu izražavanja. Međutim, incidenti i akcije države tokom godine izazvali su zabrinutost u vezi sa praktičnim uživanjem ovog prava, što ukazuje na odstupanje od međunarodnih standarda ljudskih prava.

Zakonodavni okvir dozvoljava oblike državnog vlasništva koji sprečavaju istinsku nezavisnost i pluralizam medija, omogućavajući korporacijama koje obavljaju delatnosti elektronskih komunikacija, a koje je osnovala država, da budu suvlasnici i osnivaju medijske kuće. Povećani broj incidenata u kojima su novinari sprečeni da bezbedno i slobodno obavljaju svoj posao dodatno udaljava Srbiju od poštovanja međunarodnih garancija o slobodi izražavanja.

Izveštaji navode da su srpske vlasti upotrebile špijunski softver, kao što je NoviSpy, za praćenje delovanja aktivista i novinara. Ovaj softver za prisluškivanje i praćenje omogućava nadzor snimanjem ekrana i kopiranjem lista kontakata sa mobilnih telefona, a podaci se otpremaju na servere koje kontroliše država. Primetno je da je raspoređivanje takvih alata za nadzor olakšano tehnologijom kompanija poput izraelske firme Cellebrite, koja je srpskim vlastima obezbedila uređaje za prisluškivanje telefona.²¹

Ovakve prakse nadzora probudile su zabrinutosti kod međunarodnih organizacija za ljudska prava. Amnesty International je istakla da takve akcije predstavljaju neposredan napad na osnovne slobode, uključujući i pravo na privatnost i slobodu izražavanja. Organizacija je pozvala Vladu Srbije da prekine sa ovim praksama, obezbedi pravnu zaštitu žrtvama i pozove odgovorne na odgovornost.²²

S obzirom na ovaj razvoj događaja, očigledno je, iako srpski zakoni formalno mogu biti ocenjeni kao usklađeni sa međunarodnim standardima ljudskih prava, da je praksa u 2024. godini odstupila od tih normi. Aktivnosti državne prismoje nisu u skladu sa načelima utemeljenim u međunarodnim pravom u oblasti ljudskih prava, posebno u pogledu zaštite slobode izražavanja.

Napadi na novinare nastavljani su i tokom 2024. godine, uz posebnu zabrinutost zbog fizičkih napada, kao i targetiranja i pritiska visokih državnih predstavnika.

Pritisци uglavnom dolaze od državnih zvaničnika i predstavnika političkih partija koji vređaju novinare ili im “objašnjavaju” kako da rade svoj posao. Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) je 2024. godine zabeležilo ukupno 166 napada na novinare, uključujući 17 fizičkih napada, 6 napada na imovinu, 73 slučaja pritiska i 70 verbalnih pretnji.²³ Postoje brojni izveštaji o fizičkim napadima, uznemiravanju na internetu i tužbama protiv novinara, uključujući višemesečnu kampanju napada i pretnji novinarima Dinku Gruhonjiću i Ani Lalić Hegediš.²⁴

Prema izveštaju organizacije Freedom House “Borba za prava”, Srbija je prešla sa klasifikacije “slobodna” na “delimično slobodna”, a njen rezultat je pao sa 60/100 u 2023. na 57/100 u 2024. godini. Izveštaj ističe sve veće suzbijanje medija, napade na novinare i dominaciju prorežimskih narativa, posebno tokom

¹⁹ Nova.rs 2024c

²⁰ N1 2024c

²¹ Reuters 2024.

²² AP 2024.

²³ Baza podataka NUNS-a o napadima na novinare <https://www.bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare>

²⁴ Slobodna Evropa 2024g

izbornih perioda. Takođe se navodi korišćenje SLAPP tužbi za zastrašivanje nezavisnih medija.²⁵

Vrhovni sud, u predmetu Rev. 13695/2024, presudio je u korist slobode medija, naglašavajući da pristup javnosti politički relevantnim informacijama nadmašuje zabrinutost o ličnom ugledu. Potvrdio je da država ne bi trebalo da ograničava kritičke komentare, posebno u javnim debatama.

Međutim, Ustavni sud je zauzeo drugačiji stav u slučaju UŽ 2006/2022. odbacujući tužbu aktiviste A.P. koji je kažnjen zbog klevete nakon što je javnog funkcionera nazvao „bednikom“ na društvenim mrežama. Ustavni sud je presudio da komentari prevazilaze dozvoljenu kritiku i krše dostojanstvo funkcionera, iako je sudija koji se nije složio sa odlukom upozorio na potencijalne zastrašujuće efekte na javni diskurs.

Istraživačkom portalu KRIK naređeno je da plati 850.000 dinara (približno 7.200 evra) na ime odštete i sudskih troškova nakon što je izgubio dva sudska spora (uzroci tužbe bili su povreda ugleda i časti i kršenje pretpostavke nevinosti). KRIK je podneo ustavnu žalbu i žalbu Vrhovnom sudu.²⁶

Apelacioni sud u Beogradu oslobodio je četiri optužena prethodno osuđena za ubistvo novinara Slavka Ćuruvije, što je bio potez koji su kritikovala novinarska udruženja.²⁷ Prethodno su optuženi za ubistvo Slavka Ćuruvije tužili fondaciju koja nosi ime ubijenog novinara zbog izjave u kojoj su izrazili neslaganje sa oslobađajućom presudom u slučaju njegovog ubistva. Oni tuže Fondaciju Slavko Ćuruvija zbog nanesenog duševnog bola i povrede ugleda, časti i ljudskih prava i traže odštetu od po 500.000 dinara (približno 4.250 evra). Proces je još uvek u toku.²⁸

U profilu zemlje za Srbiju Reportera bez granica za 2024. godinu, oslobađajuća presuda po žalbi iz 2024. godine optuženih za ubistvo novinskog izdavača Slavka Ćuruvije 1999. godine ocenjena je kao simbol nekažnjivosti zločina počinjenih nad novinarima.²⁹ Drugi nalazi uključuju prisustvo visokokvalitetnog istraživačkog novinarstva u Srbiji i medijski pejzaž koji je pod velikim uticajem političkih pritisaka, lažnih vesti i propagande. Politička klima je i dalje neprijateljski nastrojena prema novinarima, koji se često suočavaju sa napadima vladinih zvaničnika i ograničenim pristupom informacijama od javnog značaja. Iako zakonodavni okvir garantuje slobodu izražavanja, novinari se često samocenzurišu, a pravosuđe tek treba da pokaže svoju nezavisnost u rešavanju slučajeva nasilja i SLAPP tužbi protiv medija. Finansijski, mediji se oslanjaju na oglašavanje i netransparentne državne subvencije koje kontroliše vladajuća elita. Koncentracija medija predstavlja sve veću zabrinutost, jer se državni Telekom Srbija i privatni SBB takmiče za dominaciju na tržištu. Novinarke, kao i oni koje izveštavaju o osetljivim temama poput migranata i branitelja ljudskih prava, suočavaju se sa dodatnim uznemiravanjem, posebno od strane krajnje desničarskih grupa.³⁰

U 2024, Srbija je pala za 7 dodatnih mesta, sa 91. u 2023. na 98. mestu na Svetskom indeksu slobode medija.

²⁵ https://freedomhouse.org/sites/default/files/2025-02/FITW_World_2025_Feb.2025.pdf

²⁶ Javni servis 2024.

²⁷ Cenolovka 2024.

²⁸ Fondacija Slavko Ćuruvija 2024.

²⁹ RSF 2024.

³⁰ RSF 2024.

SC 1.2. Javni organi štite OCD od ometanja i napada i poštuju njihovo pravo na privatnost

Indikator 1.2.a: Stepenu u kom OCD imaju pristup delotvornim sredstvima kojima mogu da osporavaju ili zahtevaju revidiranje odluka koje utiču na uživanje njihovih prava.

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

Nije bilo promena u zakonskim propisima u vezi sa delotvornim pravnim sredstvima za osporavanje ili preispitivanje odluka koje utiču na ostvarivanje prava OCD tokom 2024. godine.

Glavne slabosti navedene u nastavku i dalje postoje. Zakonodavni sistem Republike Srpske ne pruža organizacijama civilnog društva posebna pravna sredstva koja se razlikuju od onih koja su dostupna drugim građanima i pravnim licima. U brojnim slučajevima, pravna sredstva su bila dostupna tek nakon što je odluka već doneta i njene posledice stupile na snagu. Umesto da ponude način za sprečavanje ili obustavljanje štetnih radnji, pravni lekovi su neefikasni u pružanju blagovremene pomoći. Ovo pitanje je posebno značajno u slučaju Upravnog suda kome nedostaje konkretan rok za odlučivanje o tužbama protiv odluka, poput onih kojima se zabranjuje mirno okupljanje. Štaviše, čak i ako pravni lek uspešno dokaže da je odluka o zabrani okupljanja bila nezakonita, ne postoji efikasno pravno sredstvo za nadoknadu štete nastale zbog kršenja prava na mirno okupljanje.

Tokom 2024. godine, situacija u vezi sa pristupom organizacija civilnog društva delotvornim pravnim sredstvima u Srbiji se generalno pogoršala. Korišćenje SLAPP tužbi se nastavilo i bilo je brojnih izveštaja o verbalnim napadima, pretnjama i fizičkom zastrašivanju novinara i aktivista. Na primer, novinari KRIK-a suočili su se sa sudskim presudama i značajnim finansijskim kaznama,³¹ dok je urednik prorežimskog tabloida fizički napao novinara iz nezavisnog nedeljnika 'Radar'³². Prajd Info centar je vandalizovan³³. Pored toga, anonimna grupa uspostavila je veb-sajt 'Kopaćemo' na kome su objavili 'Registar ekoloških terorista' koji targetira aktiviste u oblasti životne sredine.³⁴ Neki od ciljanih aktivista podneli su krivičnu prijavu protiv nepoznatih pojedinaca koji stoje iza pokreta "Kopaćemo" zbog toga što su ih nazvali "ekološkim teroristima". Više javno tužilaštvo u Beogradu odbacilo je predmet, navodeći da nema elemenata krivičnog dela, ali da se može kvalifikovati kao kleveta³⁵. Članovi Udruženja poljoprivrednih proizvođača Subotice pozvani su na "informativne razgovore" sa Bezbednosno-informativnom agencijom (BIA) nakon protesta poljoprivrednika.³⁶ Takođe je bilo slučajeva hapšenja aktivista, uključujući i trudnicu,³⁷ zbog njihovih objava na društvenim mrežama i učešća u protestima, a veliki broj ljudi je ispitivan zbog sumnje za pozivanje na nasilno rušenje ustavnog poretka.

U koordinisanoj kampanji blaćenja nakon ekološkog protesta protiv rudarenja litijuma koju su podstakli visoki zvaničnici, civilno društvo je optuženo da je planiralo nasilnu "obojevu revoluciju" kako bi preuzelo vlast uz podršku EU i SAD, iako su obe javno podržale projekat rudarenja litijuma. Ova tvrdnja, navodno potkrepljena obaveštajnim podacima koje su dostavile kineske i ruske vlasti, dobila je širok publicitet.³⁸ Prorežimski Informer, jedan od najvećih srpskih medija, emitovao je više programa u udarnom terminu u kojima se tvrdi da razotkriva navodno strano finansiranje državnog udara. Programi su otkrili osjetljive informacije, verovatno dostavljene od strane državnih agencija, o donatorima, konkretnim finansijskim

³¹ Javni servis 2024.

³² RCMF 2024.

³³ U septembru 2024, usled nedostatka finansijske i institucionalne podrške, zatvoren je Prajd info centar. V. Slobodna Evropa 2024f

³⁴ Danas 2024a

³⁵ Vreme 2024b

³⁶ N1 2024d

³⁷ Danas 2024c

³⁸ Nin 2024, Novosti 2024b, O21 2024

transakcijama i pojedinosti o zaposlenima u organizacijama civilnog društva optuženim za predvođenje zavere, kao i njihove plate i fotografije.³⁹

Nedostatak odgovornosti za ove postupke, u kombinaciji sa odsustvom zakonske zaštite od neovlašćenog nadzora, pokazuje sistematsko nepoštovanje prava organizacija građanskog društva i aktivista. Umesto da poštuju demokratske principe, javne vlasti su aktivno doprinele atmosferi straha, represije i sužavanja građanskog prostora.

Pored toga, upotreba strateških tužbi protiv učešća javnosti (SLAPP) usmerenih na isključivanje učešća javnosti je zabrinjavajuća. Koalicija protiv SLAPP-ova u Evropi (CASE) je krajem 2024. godine objavila izveštaj sa podacima prikupljenim 2023. godine. Tokom 2023, sa ukupno 10 potvrđenih SLAPP predmeta, Srbija se našla u grupi zemalja u kojima je evidentiran veliki broj SLAPP tužbi (ostale su Italija (26), Rumunija (15) i Turska (10)).⁴⁰ Ovo stvara okruženje nekažnjivosti, što otežava organizacijama civilnog društva da osporavaju odluke koje utiču na njihova prava.

Iako su pravna (prvenstveno sudska) i administrativna sredstva za zaštitu prava formalno dostupna, organizacije civilnog društva u Srbiji i dalje se suočavaju sa preprekama u efikasnom pristupu njima, kako je slično zabeleženo i u prethodnim izveštajima o proceni. Birokratske prepreke, koje obuhvataju složene administrativne zahteve i dugotrajne sudske procese, često obeshrabruju organizacije da traže pravnu zaštitu.

Trenutni pravni ambijent i praksa u Srbiji ne podržavaju u potpunosti organizacije civilnog društva u pristupu delotvornim pravnim sredstvima za osporavanje odluka koje utiču na njihova prava. Nedostatak značajnijeg uključivanja države, u kombinaciji sa slučajevima nadzora, ukazuje na neusklađenost sa međunarodnim standardima prava ljudskih prava.

Primena Zakona o zabrani diskriminacije je nedosledna; a nedostatak jasno definisanih sankcija i mehanizama za sprovođenje, uz nepostojanje konkretnog režima pravne zaštite i jasnih definicija ključnih pojmova, osujećuje delotvornu zaštitu organizacija civilnog društva u Srbiji.

Od relevantnih zakona, samo je Krivični zakonik izmenjen 2024. godine (Službeni glasnik RS, 94/2024).⁴¹

U početku, predloženi amandmani na nacrt Krivičnog zakonika, objavljeni u oktobru 2024. godine, uveli su novo krivično delo "objavljivanje materijala koji preporučuje izvršenje krivičnog dela", što bi moglo dodatno ugroziti slobodu izražavanja. Zbog snažnog negodovanja javnosti, ovi amandmani su izbrisani iz usvojene verzije Zakonika.

U Anketi OCD, 21% ispitanika izjavilo je da su u 2024. državni organi doneli odluke o njihovoj organizaciji koje su negativno uticale na njihovu sposobnost uživanja prava (u poređenju sa 25% u 2023. i 28,3% u 2021). Primeri tih odluka navedenih u anketi bili su predloženi Zakon o "stranim agentima", obustava finansijske podrške Ministarstva zaštite životne sredine OCD koje rade na pitanjima životne sredine, ograničen pristup informacijama od javnog značaja – pri čemu vlasti sve više ograničavaju pristup ključnim javnim dokumentima i procesima odlučivanja, odluke Poreske uprave sa negativnim finansijskim uticajem, ograničavanje finansiranja OCD od strane lokalnih samouprava, uskraćivanje javnog prostora za aktivnosti – pri čemu je OCD onemogućeno da organizuju događaje u javnim prostorima i isključivanje fondacija (zadužbina) iz konkursa za javno finansiranje (fondacije su proglašene nepodobnim za finansiranje, uprkos zakonskoj podobnosti).

Od onih koji su rekli da su državne vlasti donele odluke o njihovoj organizaciji koje su negativno uticale na njenu sposobnost da ostvari svoja prava u 2024. godini, 4% OCD bilo je u mogućnosti da delotvorno ospori odluke Vlade koje su negativno uticale na njih putem zvaničnih, pravnih, sudskih i administrativnih kanala, dok 69% nije bilo u prilici da ospori odluke koje su negativno uticale na njih. Odgovori onih koji nisu bili u mogućnosti da delotvorno ospore odluke ističu višeslojnu prirodu uočenih izazova, od institucionalne zloupotrebe i zarobljavanja države, neprijateljski obojene političke klime, nedostatka nezavisnih institucija ili žalbenih mehanizama koji mogu zaštititi organizacije civilnog društva od diskrim-

³⁹ Civicus 2024.

⁴⁰ CASE 2024c

⁴¹ https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/281124-zakon-o-izmenama-i-dopunama-krivicnog-zakonika.html

inacije ili političkog pritiska i stalnog blaćenja u medijima, do nemogućnosti osporavanja odluka Poreske uprave.

Istovremeno, 23% ispitanika još uvek čeka na izricanje pravosnažne odluke.

Indikator 1.2.b: Stepenu u kom su OCD zakonom zaštićene od pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, naročito:

- pretnji koje uključuju zastrašivanje, uznemiravanje, klevetu, kao i govor mržnje na internetu i van njega;
- napada koji uključuju nasilništvo, fizičko zlostavljanje, pretresanje i oštećenje imovine;
- pravosudno uznemiravanje, uključujući arbitrarno hapšenje i pritvor, nezakonito ometanje komunikacije i zloupotrebu krivičnih, građanskih i upravnih postupaka,
- ili pretnje istima;
- diskriminatorno postupanje, uključujući nesrazmerne zahteve za izveštavanje za OCD.

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

Javne vlasti u Srbiji nisu zaštitile organizacije civilnog društva (OCD) od napada i uplitanja.

Umesto toga, stvorile su neprijateljsko okruženje tako što su učestvovala u kampanjama blaćenja i nadzoru. Visoki zvaničnici su označili OCD kao strane agente i tako nanele štetu njihovom legitimitetu. Vlasti su takođe ignorisale nasilne napade na aktiviste, uključujući fizičke napade i pretnje prorežimskih medija. Kršenje privatnosti je povećano, pri čemu su lični podaci aktivista curili, a državne bezbednosne agencije koristile špijunski softver da bi ih pratile.

Pravni okvir Srbije i dalje nema adekvatnu zaštitu za OCD od pretnji, napada i diskriminacije. Krivični zakonik, Zakon o javnom informisanju i medijima, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o policiji i Ustav sadrže značajne nedostatke. Ne postoji poseban pravni režim za zaštitu OCD i one se tretiraju kao i svaki drugi subjekat bez posebnih mera zaštite. Zakon ne nudi posebnu zaštitu od proizvoljnog hapšenja, ometanja komunikacija ili pravnog uznemiravanja, uključujući SLAPP tužbe. Postupci u kojima su OCD jedna od strana često se odlažu, a čak i kada dođe do osuđujućih presuda, mere zaštite za OCD su neadekvatne.

Od navedenih zakona, samo je Krivični zakonik izmenjen 2024. godine (Službeni glasnik RS, 94/2024).⁴² Konačno usvojene izmene menjaju samo dve oblasti u postojećem Krivičnom zakoniku Republike Srbije:

1. Član 297. ("Teška krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja") – Povećani su rasponi kazni.
2. Novi članovi 344b, 344v i 344g – Ovi članovi uvode krivična dela koja uključuju napade na zaposlene (i/ili njihove porodice) u obrazovnim, zdravstvenim i ustanovama socijalne zaštite.

Iako su usvojeni, ovi amandmani se eksplicitno ne odnose na organizacije civilnog društva, a neke od dodatnih odredaba mogle bi uticati na njihove aktivnosti ukoliko OCD posluje ili sarađuje sa školama, zdravstvenim ili ustanovama socijalne zaštite. Svaki novi član propisuje specifične zatvorske kazne za fizički napad ili pretnju zaposlenom/članu porodice, ili štetu nanесenu njihovoj imovini, kada je napad povezan sa profesionalnim dužnostima zaposlenog.

Neke neprofitne organizacije vode ili podržavaju privatne škole, domove za stare, omladinske centre ili svratišta. Hipotetički, ako su zaposleni ili volonteri ovih OCD zvanično priznati kao osoblje prema rele-

⁴² https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/281124-zakon-o-izmenama-i-dopunama-krivicnog-zakonika.html

vantnim propisima o obrazovanju/zdravstvu/socijalnoj zaštiti, mogli bi imati koristi od poboljšane krivičnopravne zaštite od napada. Nasuprot tome, ako OCD organizuje volonterske programe unutar ovih institucija, mora osigurati da zaposleni ili volonteri razumeju potencijalnu pravnu zaštitu (i obaveze) prema ovim odredbama.

Indikator 1.2.c: Udeo OCD koje delotvorno rade bez pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, po:

- broju žalbi u pogledu nedostatka zaštite za OCD;
- broju napada na OCD i njihove članove;
- broju slučajeva oštećenja imovine;
- - broja slučajeva u kojima su kancelarije OCD nezakonito pretresane, podvrgnute inspekcijama;
- broj slučajeva ometanja komunikacije OCD.

Rezultati Ankete OCD pokazuju da je 22% OCD doživelo neku vrstu pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i/ili diskriminatornog tretmana u 2024. godini, što je slično sa 29% u 2023. i 31% u 2021. U 2024, 19% ispitanika izjavilo je da su njihova organizacija i/ili članovi bili predmet pretnji ili fizičkih napada (28% u 2023. i 30% u 2021).

Pored toga, za 6% OCD, meta pretnji ili fizičkih napada bila je njihova organizacija (u 2023. godini ovaj procenat iznosio je 8% i 12% u 2021). Pored toga, za 5% OCD, meta pretnji ili fizičkih napada bili su njihovi članovi (8% u 2023. i 10% u 2021), dok je 8% OCD izvestilo da su meta pretnji i fizičkih napada bili i njihova organizacija i njihovi članovi (9% u 2023. i 8% u 2021).

Ozbilnost pretnji sa kojima se suočavaju određene organizacije civilnog društva u Srbiji se pojačala, a prijavljeni incidenti uključuju javne napade visokih državnih zvaničnika kao što su ministri i poslanici, uznemiravanje na internetu od strane provladinih grupa na društvenim mrežama i bot mreža, kao i selektivno sprovođenje zakona putem pravnog uznemiravanja i tužilačkog ispitivanja. Organizacije i aktivisti su takođe prijavili direktne pretnje gubitkom posla, progonom ili fizičkim povredama, nezakoniti nadzor, uključujući praćenje i prisluškivanje mobilnih telefona i pretnje smrću putem imejla ili u ličnim sukobima. Novinari ostaju ključna meta, sa najmanje 168 napada koje je Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) zabeležilo u 2024. godini, dok je nasilje prijavljeno i nad aktivistima koji rade u oblastima kao što su prava životinja, trgovina ljudima i prava manjina.

U 2024, 7% OCD podnelo je zvaničnu žalbu zato što im je uskraćena zaštita kada su podneli žalbu kada je njihova organizacija (i/ili njihovi članovi) bila predmet pretnji ili fizičkih napada, slično kao i u 2023. godini kada je 8% OCD podnelo zvaničnu žalbu. U 2021, 10% OCD uložilo je zvaničnu žalbu.

Pet odsto ispitanika izjavilo je da njihova organizacija ili njihovi članovi nisu uložili zvaničnu žalbu jer su se i u prošlosti žalili a odgovor vlasti nije bio delotvoran, dok je 2% ispitanika navelo da njihova organizacija ili članovi nisu podneli zvaničnu žalbu jer su imali osećaj da bi njihova bezbednost bila dovedena u pitanje da jesu. Jedan odsto OCD nije znao kako da podnese zvaničnu žalbu.

U 2024, 7% OCD pretrpelo je oštećenje imovine u okviru pretnji i fizičkih napada protiv njihove organizacije i/ili članova. Jedan posto ispitanika navelo je da su njihove prostorije bile su predmet nezakonitih pretresa ili nezakonitih inspekcija. Konačno, 7% organizacija smatra da su se vlasti mešale u komunikaciju njihove organizacije tokom 2024. godine.

Između novembra 2024. i januara 2025. godine, represija nad omladinskim aktivistima u Srbiji značajno je pojačana, prema revidiranom izveštaju Krovne organizacije mladih Srbije (KOMS).

Uprkos ranijim upozorenjima, institucije nisu reagovala, što je omogućilo da se kršenja pogoršaju – posebno posle studentskih protesta nakon pada nadstrešnice na Železničkoj stanici u Novom Sadu. Vlasti su odgovorile na zahteve za odgovornost hapšenjima, zastrašivanjem i kampanjama blaćenja. Aktivisti su se suočili sa fizičkim nasiljem, pretnjama, nezakonitim nadzorom i javnim izlaganjem ličnih po-

dataka, uključujući i one od strane državnih medija i provladinih grupa. Čak su i strani aktivisti ispitivani ili deportovani. Klima straha se produbila jer su mladi ljudi prikazivani kao “strani agenti”, što je navelo skoro polovinu mladih da razmatra odlazak iz zemlje. U znak protesta protiv institucionalne neaktivnosti, KOMS se povukao iz vladinih savetodavnih tela, zalažući se za jaču pravnu zaštitu i usklađivanje sa evropskim standardima ljudskih prava usred rastućeg jaza između civilnog društva i države.⁴³

Kontinuirano kršenje zakona ne samo da ugrožava aktivizam mladih, već doprinosi i široj kulturi nasilja i represije u Srbiji. Bez hitne akcije za obnavljanje poverenja i obezbeđivanje pravne zaštite, jaz između mladih i institucija će nastaviti da se širi, potkopavajući izgleda za društvenu stabilnost i demokratski angažman. U okviru ankete koja je sprovedena da bi se uključila stanovišta predstavnika javne uprave, većina predstavnika javne uprave smatra da je obim u kom su OCD bile u mogućnosti da delotvorno rade bez pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja u 2024. godini bio dovoljan ili veoma dovoljan.

SC 1.3. Mere koje se koriste za borbu protiv terorizma, pranja novca ili korupcije usmerene su i srazmerne, u skladu sa pristupom zasnovanom na rizicima i poštuju standarde ljudskih prava u oblasti slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja

Indikator 1.3.a: Stepem u kom zakoni za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije ne ograničavaju nepotrebno, legitimne aktivnosti OCD

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

U 2024, u Srbiji su stupile na snagu izmene i dopune Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma⁴⁴, kojima je uvedeno strože uređenje gotovinskih transakcija i proširenje obima obveznika. Iako je cilj ovih zakonodavnih izmena usklađivanje okvira Srbije sa međunarodnim standardima, prisutne su određene zabrinutosti u pogledu njihovog uticaja na organizacije civilnog društva (OCD).

Zakon je prvenstveno usmeren na finansijske institucije i privredne subjekte i nameće stroge procene zasnovane na riziku koje ne uzimaju adekvatno u obzir jedinstvene šeme finansiranja i organizacione karakteristike neprofitnih OCD. Veliki broj ovih organizacija oslanja se na donacije, bespovratna sredstva i javna sredstva, što se nepravilno može klasifikovati kao visok rizik u okviru režima koji je osmišljen za preduzeća osnovana sa ciljem ostvarivanja profita. Neusklađenost ima za posledicu nesrazmerno regulatorno opterećenje, budući da zakon ne sadrži prilagođene odredbe ili izuzetke za OCD koje posluju u javnom interesu. Pored toga, nedostatak transparentnosti procedura u okviru procesa za klasifikaciju rizika i raspoloživost delotvornih pravnih sredstava za osporavanje takvih klasifikacija, samo su dodatne prepreke. Zakonodavni okvir je ojačan; međutim, primena ovih zakona, posebno u vezi sa dodatnim zahtevima za usklađenost i tretmanom organizacija civilnog društva, pokreće zabrinutost u vezi sa ljudskim pravima. Nedavne izmene i dopune uvode strože mere protiv pranja novca (SPN) i finansiranja terorizma (FT) i proširuju i obaveze po pitanju usklađenosti za organizacije civilnog društva (OCD), posebno one sa međunarodnim aktivnostima, složenim strukturama ili stranim finansiranjem.

- Proširena je definicija stvarnog vlasnika (član 3, stav 1, tačka 10).

Proširen je obuhvat onih koji se kvalifikuju kao stvarni vlasnik kako bi uključili pojedinci sa posred-

⁴³ KOMS 2025.

⁴⁴ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (Službeni glasnik RS, br. 94/2024)

nom kontrolom ili oni u čije ime se izvršavaju transakcije, čime se povećava kontrola vlasništva i finansijskih tokova OCD.

- Pojačane mere i radnje poznavanja i praćenja stranke za visokorizične subjekte (član 35)
Zahteva od OCD koje posluju u osetljivim oblastima ili primaju strana sredstva da primene jače interne kontrole i dostave dodatnu dokumentaciju tokom finansijskih transakcija.
- Ograničenja plaćanja gotovinom (član 46)
Zabranjuje plaćanja gotovinom preko 10.000 evra, uključujući donacije, kredite i nekretnine, čime se OCD guraju ka formalnim bankarskim sistemima i potencijalno povećavaju administrativni režijski troškovi.
- Uređenje korišćenja digitalne imovine (član 36)
Nameće nova pravila usklađenosti za OCD koje koriste kriptovalute ili drugu digitalnu imovinu i tako se usklađuje se sa institucionalnim standardima za finansijski integritet.
- Klasifikacija na osnovu rizika (član 42)
Uvodi pojednostavljene procedure za subjekte niskog rizika i strože obaveze za visokorizične. Procene rizika su, međutim, interne i nisu javno transparentne tako a OCD nisu sigurne u koju su kategoriju rizika klasifikovane.
- Prošireni zahtevi za vođenjem evidencija (član 95)
Zahteva čuvanje dosijea klijenata, prepiske i analitičkih zapisa, koji moraju biti dostupni nadzornim organima na zahtev.
- Otkrivanje informacija o upravljanju (član 99)
Nalaže OCD da dostave detaljne informacije o najvišem rukovodstvu, osnivačkim dokumentima i operativnim zapisima – opširnije nego što je trenutno zahtev za Registar OCD.
- Povećanje kazni za nepoštovanje propisa (članovi 115 i 115a)
Uvode se značajne kazne za kršenje zakona, uključujući kazne do 12 puta veće od mesečnog prihoda za lidere OCD

Indikator 1.3.b: Udeo OCD čiju sposobnost da preduzimaju legitimne aktivnosti ne ograničava primena zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije, posebno:

- pravosudno uznemiravanje zbog navodnih veza sa ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca i korupcijom;
- diskriminatorna ograničenja finansiranja,
- nadležni organi ili banke koje ih sprečavaju da otvaraju račune u bankama, šalju ili primaju novac.

U 2024. godini, 85% OCD je izjavilo da njihova sposobnost da obavljaju legitimne aktivnosti nije bila ograničena zakonima za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije, dok je 9% doživelo ograničenja. U poređenju sa tim, u 2023. godini, 87% OCD nije navelo da ima ograničenja zbog takvih zakona, dok je 6% to učinilo. U 2021. godini, 78% nije bilo ograničeno, a 17% jeste.

Dva procenta ispitanika je navelo da su se njihova organizacija i njeni članovi suočili sa sudskim uznemiravanjem u 2024. godini zbog navodnih veza sa ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca ili korupcijom (u poređenju sa nijednim slučajem u 2023. godini i 5% u 2021. godini). Nijedan ispitanik nije prijavio da su ili samo organizacija ili samo članovi bili izloženi ovoj vrsti uznemiravanja (u poređenju sa 2% u 2023. godini i 3,4% u 2021. godini).

Šest posto OCD je 2024. godine izjavilo da se njihova organizacija suočava sa diskriminatornim ograničenjima zbog izvora finansiranja (u poređenju sa 5% u 2023. i 8,5% u 2021. godini). Pored toga, 2% OCD je bilo sprečeno od strane državnih organa ili banaka da otvori bankovni račun, pošalje ili primi novac (isti procenat kao u 2023. godini, u poređenju sa 6,8% u 2021. godini).

SC 1.4. Javni organi jednako tretiraju sve OCD u pogledu njihovog rada, ravnopravno sa drugim subjektima (kao što su privredna društva)

Indikator 1.4.a: Stepen u kom se zakonima (1) ne zahteva od OCD da dostavljaju više izveštaja i informacija i (2) OCD ne podležu većem broju inspekcija i sankcija od privrednih subjekata, pod istim uslovima.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	4 – ispunjava većinu standarda

Osnovni zakoni Srbije koji uređuju obaveze izveštavanja organizacija civilnog društva (OCD) obuhvataju Zakon o udruženjima, Zakon o računovodstvu, Zakon o reviziji, Zakon o javnom informisanju i medijima i Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji. Ovi propisi obuhvataju finansijsko izveštavanje, objavljivanje aktivnosti i poštovanje poreskih propisa, uz specifične zahteve koji variraju u zavisnosti od pravnog oblika i aktivnosti OCD.

Značajan zakonodavni razvoj tokom perioda izveštavanja predstavljaju izmene Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji iz 2024. godine. Ovim izmenama je uvedeno nekoliko odredaba koje mogu uticati na OCD. Iako neprofitne organizacije nisu eksplicitno pomenute, zakon se univerzalno primenjuje na sva pravna lica, uključujući i OCD.

Jedna značajna promena je uspostavljanje nove elektronske baze podataka za fizička lica koju vodi Poreska uprava (član 28a), što može zahtevati od OCD da dostave lične podatke svojih zaposlenih, volontera ili saradnika, čime se povećavaju njihove administrativne odgovornosti.

Pored toga, revidirani propisi o podnošenju poreskih prijava i kaznama nameću strože kazne za kašnjenje ili nepodnošenje poreskih prijava, što bi moglo uticati na OCD čak i ako imaju minimalan oporezivi prihod.

Generalno, ovi amandmani povećavaju obaveze u pogledu izveštavanja i finansijske rizike za OCD, kao i za druga pravna lica.

SC 1.5. Centralni, odnosno lokalni javni organi imaju politike i pravila kojima se omogućava rad malih organizacija u zajednici i građanskih inicijativa (grassroots organizacije)

Indikator 1.5.a: Malim organizacijama na nivou zajednice, lokalnim organizacijama i građanskim inicijativama zakonom je dozvoljeno da rade bez registracije.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

Pravni okvir podržava potpunu slobodu udruživanja i osigurava da male organizacije u zajednici/lokalne organizacije i građanske inicijative mogu da rade bez obaveze da se registruju.

Indikator 1.5.b: Prema zakonu, neregistrovane male organizacije na nivou zajednice, lokalne organizacije i građanske inicijative uživaju ista prava na učešće u procesima odlučivanja kao i registrovane OCD.

2024	4 – ispunjava većinu standarda
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

U skladu sa odredbama Ustava i Zakona o udruženjima, neregistrovane male organizacije na nivou zajednice/lokalne organizacije i građanske inicijative uživaju ista prava kao i njihove registrovane kolege kada je reč o učestvovanju u procesima odlučivanja. U poređenju sa 2023. godinom, nema promena u pravnom okviru u vezi sa učešćem neregistrovanih organizacija. Primetno je da ne postoji eksplicitni zakonski zahtev za registraciju kao preduslov za učešće u procesu odlučivanja; neregistrovane organizacije i inicijative se smatraju jednakim sa registrovanim u ovom smislu. Ipak, organizacije iz zajednice se suočavaju sa izazovima u pristupu procesima javnog odlučivanja. Zahtev da organizacije građana moraju biti registrovane određeno vreme da bi ispunjavale uslove za učešće u nekim radnim grupama stvara diskriminatornu prepreku za veliki broj novijih, aktivnih OCD, kao i za neregistrovane grupe i pokrete. Ovo je primećeno u slučaju konkursa Ministarstva zaštite životne sredine za imenovanja članova Radne grupe za izradu nacrtu Zakona o zaštiti vazduha,⁴⁵ koji je postavio uslov da organizacija mora biti registrovana najmanje osam godina, i na taj način isključio mnoge novije organizacije i neregistrovane grupe koje se bave kvalitetom vazduha.

SC 1.6. Sve OCD slobodno mogu da traže i primaju sredstva

Indikator 1.6.a: Stepenu u kom relevantni zakoni dozvoljavaju OCD da traže širok niz izvora finansiranja, između ostalog i iz inostranstva, bez nepotrebnih ograničenja, u pogledu:

- donacija u gotovini ili naturi iz svih izvora;
- » finansiranja od strane domaćih javnih organa;
- finansiranja od strane institucionalnih, korporativnih ili pojedinačnih donatora; finansiranja od strane inostranih vlada ili multilateralnih agencija.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde

Pravni okvir i dalje omogućava širok raspon mogućnosti za finansiranje, i iz domaćih i iz stranih izvora, bez nametanja neodgovarajućih ograničenja. On obuhvata različite vidove finansiranja, kao što su novčane i nematerijalne donacije iz svih izvora, finansiranja od strane domaćih javnih organa, korporativnih ili individualnih donatora, kao i finansiranje stranih vlada ili multilateralnih agencija. Ono što je važno je da ne postoje dodatni zahtevi za OCD koje sredstva primaju iz inostranstva.

Dana 29. novembra 2024. godine, nacrt zakona je podnet Narodnoj skupštini Republike Srbije kojim se predlaže uspostavljanje registra “agenata stranog uticaja”. Predloženi zakon, koji je podnela stranka Pokret socijalista, izazvao je značajnu zabrinutost javnosti.

45 N1 2024e

Nacrt zakona uspostavlja poseban registar za neprofitne organizacije koje primaju više od 50% sredstava iz stranih izvora ili se bave aktivnostima koje se smatraju političkim uticajem. Ove organizacije moraju se registrovati kao "agenti stranog uticaja", što je oznaka koja bi mogla da naštetiti percepciji ovih organizacija u javnosti i nametne administrativna opterećenja. Definicija političke aktivnosti je široka i uključuje interakcije sa državnim telima, zagovaranje politika i akcije vezane za izbore. Svaka organizacija građana označena kao "agent stranog uticaja" mora shodno tome označiti svu javnu komunikaciju. Strogi zahtevi za izveštavanje nalažu detaljna finansijska objavljivanja svakih šest meseci, što potencijalno može odvrataćno delovati na strane donatore. Nacrt zakona daje Ministarstvu pravde ovlašćenje da kontroliše, prati i kažnjava OCD, uz mogućnost redovnih i vanrednih inspekcija. Nepoštovanje ovih odredaba povlači rizik od izricanja novčane kazne, obustave rada ili podnošenja krivične prijave. Organizacije koje se ne registruju mogu se suočiti sa zabranama, a lideri bi mogli biti krivično odgovorni.

Generalno, nacrt zakona ugrožava nezavisnost i finansijsku održivost OCD, značajno povećava državnu kontrolu, administrativna opterećenja i smanjuje slobodu udruživanja.⁴⁶

Iako nacrt zakona ozbiljno zabrinjava u pogledu nezavisnosti OCD, slobode udruživanja i finansijske održivosti, on nije usvojen do trenutka kada je ovaj izveštaj završen i nalazi se u ranoj fazi zakonodavnog procesa. Shodno tome, do danas nisu uvedena nikakva formalna zakonska ograničenja u pristupu OCD finansiranju iz gore pomenutih izvora. S obzirom na to da Skupština još uvek razmatra nacrt zakona i da još uvek nije rezultirao sprovođenjem mera, ocena za ovaj indikator nije smanjena. Ipak, njegovo pojavljivanje signalizira potencijalno značajnu promenu u regulatornom okruženju koja zahteva pažljivo praćenje.

Indikator 1.6.b: Udeo OCD koje mogu da pristupe širokom nizu izvora finansiranja bez nepotrebnog upliva vlasti.

U Anketi OCD, 95% OCD je izjavilo da tokom 2024. godine nisu iskusile nepotrebno uplitanje vlasti koje je sprečilo njihovu organizaciju da pristupe bilo kojoj vrsti finansiranja. U 2023, 91% OCD iznelo je sličan stav, dok je u 2021. godini ova brojka iznosila 86%. Samo 1% OCD je i u 2024. i u 2023. doživelo proizvoljne kontrole u poređenju sa 5% u 2021.

SC 1.7. Za OCD je dostupna javna finansijska i nefinansijska podrška u zemljama korisnicama IPA programa i pruža se na transparentan, odgovoran, pravedan i nediskriminativan način

Indikator 1.7.a: Iznos javnih sredstava dostupnih za OCD i udruženja jasno je naveden u zakonima i propisima, a prava i dužnosti državnog organa kojem je dato ovlašćenje da određuje i revidira iznos dostupnih dodeljenih javnih sredstava jasno je definisan.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde
2023	2 – minimalno ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

Primarni zakoni koji uređuju nivoe javnog finansiranja za OCD uključuju Zakon o udruženjima, Zakon o kulturi, Zakon o javnom informisanju i medijima, Zakon o budžetskom sistemu i Zakon o ministarstvima, kao i podzakonski akt tj. Uredba o sredstvima za podsticanje programa ili obezbeđivanje nedostajućih sredstava za finansiranje programa od javnog interesa koje sprovode udruženja. Ovi zakoni su dopunjeni

46 <https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/presentations/serbia-draft-law-foreign-agents-risks-democratic-and-eu-integration-goals>

godišnjim Zakonom o budžetu kojim se određeni iznosi dodeljuju različitim vladinim telima i programima i posredno određuje potencijalni fond sredstava dostupnih OCD kroz različite pozive.

Važeći pravni okvir ne nudi jasnu i preciznu naznaku nivoa javnih sredstava koja su dostupna OCD. Nijedan od zakona koji uređuju potencijalno finansiranje OCD ne propisuje konkretan iznos javnih sredstava dostupnih OCD svake godine, niti dobro definisan mehanizam kojim bi se osiguralo da se ovi resursi efikasno i transparentno usmeravaju ka OCD. Okvir izostavlja odredbe o minimalnim i maksimalnim iznosima finansiranja, nedostaje mu adekvatna koordinacija između državnih tela, transparentnost u raspodeli sredstava i ne uspeva jasno da razgraniči ulogu državnog tela odgovornog za utvrđivanje i revidiranje nivoa finansiranja.

U 2024. godini, iako je Zakon o budžetskom sistemu izmenjen, nije bilo promena u vezi sa nivoom javnih sredstava koja su na raspolaganju OCD.

Indikator 1.7.b: Procenat javnog budžeta koji se zaista isplaćuje OCD na godišnjem nivou.

Tačni podaci o procentu javnog budžeta koji se zaista isplaćuje nisu dostupni.

Na osnovu podataka predstavljenih u onlajn bazi javnih poziva koju je kreirao BIRN Srbija, u partnerstvu sa Građanskim inicijativama i timom istraživača iz 16 lokalnih organizacija civilnog društva, ukupan budžet od 5.997.354.475 dinara (približno 51.260.000 evra) dodeljen je kroz 576 javnih poziva, a ukupno 13.060 projekata finansirano je u 2024. godini. Ta sredstva obuhvataju sve nivoe javnog finansiranja – nacionalni, pokrajinski i lokalni.

Baza podataka omogućava praćenje budžetske potrošnje u sektorima medija i javnog informisanja, kulture i umetnosti, organizacija civilnog društva i mladih. Svi ovi sektori su u 2023. primili 6.647.277.597 RSD (približno 56.815.000 evra)

Iz ove cifre, ukupan iznos dodeljen organizacijama civilnog društva u oblasti medija, civilnog društva, kulture i omladine u 2024. iznosio je 2.928 RSD milijarde dinara (približno EUR 25 miliona evra), u poređenju sa 2.800 milijardi RSD (približno 24 miliona evra) u 2023. godini.⁴⁷ Prema Zakonu o budžetu za 2024. godinu, ukupni prihodi iznosili su 2.040.9 milijardi evra (približno 17,5 miliona evra) a troškovi 2.238 milijarde (približno 19 milijardi evra).⁴⁸

Ove brojke treba uporediti sa Zakonom o budžetu za 2023. godinu, kojim su predviđeni ukupni prihodi u iznosu od 1.843.4 milijarde dinara (približno 15,7 milijardi evra) i ukupni rashodi i izdaci u iznosu od 2.107.4 milijarde dinara (približno 18 milijardi evra).⁴⁹

Indikator 1.7.c: Step en u kom zakonske odredbe koje upravljaju dodelom javnih sredstava OCD obezbeđuju da su:

- kriterijumi za finansiranje jasno definisani, objektivni i javno objavljeni;
- ocenjivanje predloga je jasno i nepristrasno;
- sukobi interesa jasno uređeni;
- uslovi izveštavanja jasni i srazmerni.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde
2023	2 – minimalno ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

⁴⁷ <https://birn.rs/baza-o-javnim-konkursima/>

⁴⁸ <https://www.blic.rs/biznis/skupstina-srbije-usvojila-budzet-za-2024-godinu/z4y54t0>

⁴⁹ <https://www.srbija.gov.rs/vest/670078/skupstina-srbije-usvojila-budzet-za-2023-godinu.php>

U 2024. nije bilo poboljšanja u poređenju sa prethodnim izveštajima, uz značajne nedostatke koji su i dalje приметni u postojećem pravnom okviru. Najkritičnija procesna pitanja uključuju nedostatak mehanizma za evaluaciju postignuća i kontrolu narativnih i finansijskih izveštaja, objavljivanje nestandardizovanih i nedoslednih odluka o raspodeli sredstava, neadekvatan žalbeni postupak koji ne može da spreči zloupotrebe i nedovoljnu transparentnost u radu komisija za ocenu koje dodeljuju sredstva.

Fiskalni savet je prijavio problematičnu raspodelu sredstava iz budžetske rezerve Fudbalskom savezu Srbije (FSS) i drugim organizacijama. Značajni iznosi su preraspodeljeni bez odgovarajuće evaluacije.⁵⁰

U martu 2024. godine, Koalicija Otvoreno o konkursima (OKO) kritikovala je Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju i Ministarstvo prosvete zbog dodele sredstava organizacijama koje ne ispunjavaju formalne uslove konkursa ili su neposredno pre objavljivanja konkursa promenile oblast ciljeva u svojim statutima, dok polovina organizacija koje su dobile sredstva nema ni jedan kanal komunikacije sa javnošću i ciljnim grupama, pa čak ne ispunjava ni minimalni zahtev u pogledu transparentnosti.⁵¹

Ključne organizacije kulture u Srbiji kritikovale su Ministarstvo kulture što nije blagovremeno objavilo rezultate Konkursa za podršku projektima kulture za 2024. godinu i Grad Beograd što nije ni objavio konkurs. Ovo kašnjenje ugrožava rad brojnih umetničkih i kulturnih programa i organizacija, što je dovelo do protesta i apela na jedinstvo među kulturnim radnicima⁵². Analiza koju je 2024. godine sprovedla Nezavisna kulturna scena Srbije ukazuje na glavne probleme vezane za procedure finansiranja u kulturnom sektoru koji se međutim odnose i na druge sektore. One obuhvataju:

- neadekvatnu i netransparentnu raspodelu postojećih sredstava, bez uključivanja relevantnih zainteresovanih strana u proces planiranja;
- nepoštovanje zakonskih propisa i nepostupanje u skladu sa Uredbom koja bi trebalo da uređuje sprovođenje javnih konkursa;
- neefikasnost, nedostatak transparentnosti i zastarele procedure za javne konkurse;
- dodelu sredstava na osnovu diskrecionih odluka vlasti (bez ikakvog javnog nadzora);
- nedostatak komunikacije sa podnosiocima predloga projekata i neefikasna evaluacija rezultata projekata koji se finansiraju iz javnih sredstava na kraju projektnog ciklusa.⁵³

Koalicija OKO kritikovala je Konkurs za rodnu ravnopravnost koji je pokrenuo ministar bez portfelja zadužen za koordinaciju aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti, objavljen u oktobru 2024. godine. Javni konkurs za 55 miliona dinara (približno 470.000 evra) za sprečavanje porodičnog i vršnjačkog nasilja izazvao je zabrinutost zbog veoma kratkog roka predviđenog za realizaciju projekta. Koalicija je procenila da bi odobreni projekti morali biti završeni u roku od 12 dana⁵⁴ kako bi se ispunio zakonski propisani rok početkom decembra za sve projekte u fiskalnoj godini. Pored toga, postojala je zabrinutost u vezi sa sistemom bodovanja: od ukupno 100 poena za predlog projekta, samo 5 poena može se dodeliti za prethodno iskustvo podnosioca predloga projekta, a najviše 10 poena za kompetencije projektnog tima. Ovakav pristup umanjuje značaj stručnosti, znanja i dugogodišnjeg iskustva ženskih organizacija i drugih udruženja koja rade sa žrtvama nasilja.⁵⁵

Ministar bez portfelja zadužen za koordinaciju aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti, kao i ministar bez portfelja zadužen za pomirenje, regionalnu saradnju i socijalnu stabilnost, kritikovani su zbog dodele sredstava manje vidljivim organizacijama povezanim sa političkim strankama. Konkretni problemi uključivali su sledeće:

- Produženje rokova za podnošenje predloga projekata tokom konkursnog procesa;

50 <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/fudbalskom-savezu-srbije-jos-32-miliona-evra-iz-budzetske-rezerve>
<https://www.danas.rs/sport/fudbalski-klub-partizan-kosarkaski-savez-srbije-infrastrukturni-projekti/>

51 <https://www.gradjanske.org/ministarstva-da-preispitaju-ocene-projekata-udruzenja-predlozenih-za-finansiranje-u-2024/>

52 <https://www.masina.rs/nkss-ministarstvo-i-sekretarijat-za-kulturu-nanose-stetu-nezavisnoj-sceni/>

53 <https://nezavisnakultura.net/wp-content/uploads/2024/12/2-online-predlozi-mera-za-unapredjenje-konkursa.pdf>

54 S obzirom na to da je konkurs objavljen u oktobru, vreme preostalo za pripremu predloga i njihovu evaluaciju signaliziralo je da sprovođenje projekata ne može početi pre sredine novembra. Svi projekti koji počinju u bilo kojoj godini moraju biti završeni, a izveštaji podneti do početka decembra.

55 <https://www.gradjanske.org/ministarstva-da-preispitaju-ocene-projekata-udruzenja-predlozenih-za-finansiranje-u-2024/>

- Udvostručavanje iznosa finansiranja bez objašnjenja tokom konkursnog procesa;
- Sredstva su dodeljena udruženjima koja nemaju onlajn prisustvo ili skorašnje aktivnosti, što postavlja pitanja o odgovornosti i transparentnosti.⁵⁶

Do septembra 2024. godine, godinu dana nakon što su protiv nadležnih u Ministarstvu za brigu o porodici i demografiju podnete krivične prijave zbog sumnje na zloupotrebu miliona evra u javnim konkursima, nisu preduzete značajne pravne mere. Organizacije civilnog društva, uključujući Koaliciju Otvoreno o konkursima (OKO), zahtevale su odgovornost i transparentnost od Tužilaštva za organizovani kriminal. Njihove tužbe odnose se na zvaničnike, organizacije i posrednike optužene za nepropisno ponašanje, uključujući zloupotrebu službenog položaja, falsifikovanje činjenica radi dobijanja sredstava i trgovinu uticajem. Uprkos dokazima i istragama, napredak u slučaju je bio spor, što je izazvalo zabrinutost zbog nedostatka odgovornosti.⁵⁷

Analiza dodele javnih sredstava za rodnu ravnopravnost sprovedena je između avgusta 2024. i januara 2025. godine.⁵⁸ Kao deo istraživanja, FemPlatz je sproveo analizu odabranih projekata finansiranih putem konkursa Ministarstva za brigu o porodici i demografiju i Pokrajinskog sekretarijata za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova. Analiza je takođe obuhvatila budžetska izdvajanja za udruženja koja se bave rodnom ravnopravnošću u devet opština i gradova. Svi nalazi se odnose na budžetske periode u 2023. i 2024. godini.

Analiza je otkrila da je preko 80% sredstava dodeljeno fantomskim organizacijama. Proces javnog finansiranja je veoma netransparentan, posebno u pogledu evaluacije projekata. Ne postoje zvanične odluke o imenovanju komisije za ocenu, a civilno društvo nije uključeno u proces. Štaviše, iskustvo i stručnost udruženja u relevantnim oblastima se često ignorišu, što omogućava organizacijama bez dokazanog uspeha da dobiju sredstva.⁵⁹

Indikator 1.7.d: Centralne vlasti javno objavljuju informacije o dodeli sredstava uz dovoljno detalja da bi se mogle identifikovati pojedinačne dodele.

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	2 – minimalno ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

Raspoloživost podataka o dodeljenim sredstvima unapređena je uvođenjem Kalendara konkursa od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog <https://kalendarkonkursa.minijmpdd.gov.rs/>. Kalendar pruža informacije o predstojećim i sprovedenim konkursima za finansiranje organizacija civilnog društva od strane nacionalnih institucija i lokalnih samouprava. Iako je Kalendar osmišljen da pruži detaljne informacije o svakom konkursu i dodeljenim bespovratnim sredstvima, količina informacija o dodeljenim sredstvima varira između institucija. Neki pozivi uključuju sveobuhvatne detalje o dodeljenim grantovima, dok drugi imaju ograničene ili nikakve dostupne informacije. Važno je nastaviti napore da se sve informacije o dodelama učine javno dostupnim kako bi se dodatno poboljšala ocena ovog indikatora.

U Anketi sprovedenoj sa predstavnicima javnih institucija, velika većina ispitanika smatrala je da je stepen u kom relevantni nadležni organi javno objavljuju informacije o dodeli javnih sredstava OCD dovoljno javan ili u potpunosti javan.

⁵⁶ Građanske inicijative 2024b

⁵⁷ Građanske inicijative 2024c

⁵⁸ Analiza je sprovedena u okviru projekta „Jačanje transparentnosti javnog finansiranja kroz analizu fantomskih i GONGO organizacija“, koji zajednički sprovode Građanske inicijative, Balkanska istraživačka mreža (BIRN) Srbija i FemPlatz.

⁵⁹ Građanske inicijative 2025b

Indikator 1.7.e: Udeo OCD koje navode da je dodela domaćih javnih sredstava transparentna, pravedna i nediskriminatorna.

2024	1 – ne ispunjava standarde	5%
2023	1 – ne ispunjava standarde	5%
2021	1 – ne ispunjava standarde	10%

Slično izveštaju za 2023, samo 5% OCD smatra da je dodela domaćih javnih sredstava u 2024. bila transparentna i pravična. U 2021, ovaj procenat iznosio je 10%.

Jedanaest odsto OCD (u poređenju sa 9% u 2023. i 18,6% u 2021.) smatra da je dodela javnih sredstava u 2024. dovoljno transparentna ili veoma transparentna, što znači da se sprovodi otvoreno uz punu javnu dostupnost informacija, tako da javnost može imati poverenja u sam proces. Sedamdeset odsto OCD je izjavilo da je dodela javnih sredstava OCD u 2024. godini bila nedovoljno transparentna ili da uopšte nije bila transparentna.

Sedamdeset devet posto OCD smatralo je da je dodela javnih sredstava bila nepravična ili nedovoljno pravična u 2024. godini. Samo 7% ispitanika (u poređenju sa 8% u 2023. i 13,6% u 2021.) smatra da je javno finansiranje bilo pravično u 2024, što znači da se sprovodi na način koji sve OCD tretira jednako bez favorizovanja ili diskriminacije.

Sa druge strane, u Anketi predstavnika javnih institucija, značajna većina ispitanika smatrala je da je dodela javnih sredstava OCD za koju je odgovorna njihova institucija transparentna i pravična.

Indikator 1.7.f: Javno finansiranje ne isključuje OCD na osnovu predstavljenosti njihovih članova.

U Anketi OCD, 12% ispitanika smatra da je predlog projekta njihove organizacije za javno finansiranje odbijen jer organi nisu želeli da finansiraju rad sa ljudima sa kojima oni rade i koje predstavljaju. Ovaj procenat iznosio je 14% u 2023. i 4,5% onih koji su isto izjavili u Anketi iz 2021. godine. U Anketi predstavnika javnih institucija, velika većina ispitanika je smatralo da je dodela javnih sredstava OCD za koju je njihova institucija odgovorna- inkluzivna.

SC 1.8. Pojedinci i korporacije uživaju poreske beneficije na osnovu svojih donacija OCD.

Indikator 1.8.a: Poreski propisi omogućuju poreske olakšice u pogledu:

- Individualnog davanja
- Korporativnih davanja

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

Okolnosti u kojima se realizuju individualno i korporativno davanje nisu se promenile od prethodnog izveštaja. Individualni donatori još uvek ne dobijaju poreske olakšice. Korporativni donatori još uvek mogu da zatraže poresko umanjeње do 5% od godišnjeg prihoda za donacije koje ispunjavaju uslove da se smatraju donacijama od javnog interesa.

Od korporativnih donatora zahteva se da obezbede dokumentaciju o svojoj donaciji (poput ugovora, informacija o bankarskom prenosu ili potvrde o donaciji) i pored toga, moraju da podnesu dokaz da je primalac iskoristio donaciju u legitimne svrhe.

Indikator 1.8.b: Udeo privatnih lica koja su dala novac OCD.

Godina	Procenat privatnih lica u Srbiji koja su donirala OCD
2024	43%
2023	41%
2021	60%

Podaci su preuzeti iz izveštaja o Svetskom indeksu davanja CAF.⁶⁰

SC 1.9. Za OCD su dostupne poreske beneficije.

Indikator 1.9.a Stepem u kom važeći poreski zakoni predviđaju sledeće:

- Prihodi OCD iz bespovratnih sredstava (grantova), donacija i članarina, prihodi od privrednih delatnosti, investicioni prihodi, nekretnine, pokloni i nasleđa ne podležu oporezivanju;
- Sav višak dobiti ili profit proizveden putem privredne delatnosti koji sekoristi za potrebe misije OCD ne podleže porezu na dobit/porezu na profit.

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	3 – umereno ispunjava standarde

Pravni okvir se nije promenio od početnog ili prethodnog izveštaja. Organizacije civilnog društva su oslobođene poreza za donacije do 100.000 RSD (850 evra). Donacije koje prelaze ovaj iznos se oporezuju osim ako nisu ispunjeni dodatni kriterijumi koje je obično lako ispuniti.

⁶⁰ https://www.cafonline.org/docs/default-source/in_side-giving/wgi/wgi2024.pdf

OCD su izuzete od plaćanja poreza na dobit pravnih lica, osim na prihod ostvaren iz direktnih ekonomskih aktivnosti koji prevazilazi 400.000 RSD (3.400 evra); iznad tog iznosa, primenjuje se poreska stopa od 15% isto kao i za druge privredne subjekte. Zakon o porezu na dobit pravnih lica ne pravi razliku između ekonomskih aktivnosti organizacije koje su povezane sa misijom i onih koje to nisu. Pored toga OCD su izuzete od plaćanja poreza na imovinu na imovinu koju su dobile na poklon ili nasledile, koja se koristi isključivo u svrhe javnog interesa za koje je udruženje osnovano.

SC 1.10. Politike i zakonsko okruženje obezbeđuju podsticaje i pospešuju volontiranje i rad u OCD

Indikator 1.10.a: Usvojeni su zakoni kojima se reguliše volontiranje.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde
2023	2 – minimalno ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

Tokom 2024. godine nije postignut nikakav napredak u usvajanju novog Zakona o volontiranju. Važeći zakon, usvojen 2010. godine, ostaje na snazi, uprkos dugogodišnjim kritikama organizacija civilnog društva (OCD) u vezi sa njegovim restriktivnim i previše birokratskim pristupom volontiranju.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja angažovalo se na izradi novog Zakona o volontiranju, ali je proces naišao na snažne primedbe predstavnika civilnog društva uključenih u rad radne grupe. Izražena je zabrinutost zbog ograničene transparentnosti, ubrzanih konsultacija i nedostatka smislene diskusije. Poslednji zabeleženi sastanak radne grupe održan je 18. maja 2023. godine, nakon čega nije postignut dalji napredak. Nacrt zakona nije prosleđen u skupštinsku proceduru 2024. godine, niti su sazvani dodatni sastanci radne grupe.

Indikator 1.10.b: Strategije i programi vlade za volontiranje podržavaju volontiranje za OCD i opredeljuju dovoljno resursa za sprovođenje.

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	3 – umereno ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

Tokom 2024. godine nije postignut nikakav napredak u usvajanju Nacionalne strategije za volontiranje u Srbiji. Iako je volontiranje i dalje prepoznato kao važno u postojećim strateškim dokumentima usvojenim u prethodnom periodu (Strategija za stvaranje podsticajnog okruženja za civilno društvo 2022–2030. i Strategija za mlade u Republici Srbiji za period 2023–2030.), nije bilo značajnog napretka u pogledu novih vladinih programa ili politika, niti mehanizama finansiranja za sistematsku podršku volontiranju.

Indikator 1.10.c: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe zapošljavanja.

Prema Anketi OCD, 9% OCD prijavilo je da je koristilo vladine programe zapošljavanja u 2024. godini, u poređenju sa 12% u 2023. i 25% u 2021. godini. Većina OCD koje su koristile ove mere navelo je da su koristile programe koji podržavaju prvo zaposlenje ili stručne prakse, kao i programe usmerene na radnu aktivaciju osoba sa invaliditetom.

Indikator 1.10.d: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe volontiranja..

U 2024, nisu postojale važeće strategije ili programi o volontiranju.

Indikator 1.10.e: Udeo zaposlenih u OCD u odnosu na ukupnu radnu snagu.

Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, ukupan broj aktivne radne snage u 2024. iznosio je 3.016.800.⁶¹ Zaposlena populacija povećana je za 2.0%, i tako dostigla brojku od 2.897.500, dok je u populaciji nezaposlenih zabeležen pad od 8,1% u poređenju sa prethodnom godinom, te ih je ukupno bilo 271.800.

Ukupan broj zaposlenih u 2024. iznosio je 2.368.948, što predstavlja povećanje od 0,4% u odnosu na prethodnu godinu, od kojih je 13.663 registrovano kao zaposleni na aktivnostima udruženja.⁶² Ovaj broj predstavljao je 0,58% ukupnog broja zaposlenih (isto kao u 2023, 2022. i 2021.) i 0,45% ukupnog broja radne snage (isto kao u 2023, dok je u 2022. iznosio 0,44%, i 0,43% u 2021.).

Indikator 1.10.f: Procenat lica koja su volontirala u nekoj organizaciji.

Godina	Procenat stanovnika koji su volontirali u nekoj organizaciji
2024	9%
2023	6%
2021	7%

Podaci su preuzeti iz Izveštaja o svetskom indeksu davanja CAF.⁶³

⁶¹ Radno sposobno stanovništvo starosti 15– 64 godina. ://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G20255720.pdf

⁶² <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/HtmlE/G20251025.html>

⁶³ <https://www.cafonline.org/docs/default-source/inside-giving/wgi/wgi2024.pdf>

Specifični cilj 2

Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika.

SC 2.1. Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika

Indikator 2.1.a: O zakonima, podzakonskim aktima, strategijama i drugim aktima od javnog interesa i reformama javnih politika sprovode se delotvorne konsultacije sa OCD u smislu da:

- OCD imaju pristup nacrtima dokumenata od početka postupka izrade do kraja postupka usvajanja;
- Ostavlja se najmanje 15 dana za komentare pre nego što nacrt dokumenta uđe u postupak usvajanja;
- Primena vanrednih/ubrzanih postupaka za usvajanje zakonodavstva bez da se omoguće konsultacije predstavlja izuzetak i valjano je opravdana;
- Izveštaji o rezultatima javnih konsultacija, uključujući razloge za odbijanje komentara, objavljuju se pravovremeno;
- Članovi radnih grupa iz OCD biraju se na osnovu javnog poziva, jasnih kriterijuma i u skladu sa ravnopravnim postupanjem;
- Članovi radnih grupa iz OCD uključuju predstavnike društva u celini, uključujući ženske grupe, LG-BTIQ grupe, migrantske grupe, manjinske grupe, grupe lica sa invaliditetom i druge, po potrebi, a u skladu sa pristupom zasnovanom na ljudskim pravima.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde
2023	1 – ne ispunjava standarde
2021	2 – minimalno ispunjava standarde

Tokom izveštajnog perioda, nisu uočene značajne izmene pravnog okvira u pogledu konsultativnog procesa sa organizacijama civilnog društva (OCD) u izradi i usvajanju zakona, podzakonskih akata, strategija i drugih akata od javnog interesa i reformama javnih politika. U poređenju sa 2023. godinom, izazovi vezani za pristup informacijama, blagovremene konsultacije i proizvoljno isključivanje OCD su i dalje prisutni. Situacija u 2024. godini ukazuje na to da su se OCD i dalje suočavale sa poteškoćama u postizanju smislenog učešća u javnom odlučivanju.

Nedostaci u pravnom okviru istaknuti u prethodnim izveštajima i dalje su nepromenjeni. Trenutna pravna struktura formalno i deklarativno podržava učešće OCD u procesu odlučivanja, ali nedostaje bilo kakav zahtev da se one angažuju tokom početnih faza usvajanja propisa, kao, na primer, pre održavanja javne rasprave.

Kada je reč o implementacionim aspektima, hitni postupci za usvajanje zakona su postali uobičajeni, što dovodi do zabrinutosti o adekvatnosti konsultativnih procesa.

Na osnovu podataka koje je prikupio i objavio 'Program unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom za period 2021–2025', procenat zakona usvojenih uz konsultativni proces u 2024. iznosi je 58,3%⁶⁴. U 2021. ovaj procenat iznosio je 44,4%, u 2022. bio je 29%, dok je u 2023. samo 52,8%⁶⁵ zakona usvojeno nakon konsultacija sa javnošću.

⁶⁴ <https://puiprr-monitoring.mduls.gov.rs/statistike.html?jnodeId=732&sid=18319&tab=indikator&depth=2>

⁶⁵ U 'EUCSG Country Assessment Report', naveden procenat zakona za 2023. iznosio je 23%. 'Program unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom za period 2021–2025' kasnije je ispravio ovu brojku nakon što je dobio dodatne informacije od ministarstva.

Udeo usvojenih podzakonskih akata tokom čije izrade je sproveden konsultativni proces ostao je značajno niži i iznosio je 29,7% (u poređenju sa 21,4% u 2021, 30% u 2022. i 31,5% u 2023. godini). Najveći udeo odnosio se na dokumente javnih politika koji su u 100% slučajeva u 2024. bili praćeni konsultativnim procesom u skladu sa Zakonom o planskom sistemu, kao što je bio slučaj i u 2022. i 2023. (u 2021. udeo je iznosio 96,2%).

U Anketi OCD koja je sprovedena u svrhu Procene, 24% OCD odgovorilo je da su nadležni organi delotvorno konsultovali njihovu organizaciju u izradi zakona, podzakonskih akata, strategija ili akata od javnog interesa ili reformi javnih politika (u poređenju sa 29% u 2021. i 18% u 2023. godini). Procenat OCD koje smatraju da je njihova organizacija delotvorno konsultovana je glavni parametar za određivanje ocene ovog indikatora. Stoga, promena ovog procenta na više od 20 procenata odredila je povećanje ukupne ocene u poređenju sa prethodnim izveštajem.

Samo 12% ispitanika u 2024. godini imalo je pristup nacrtu dokumenta od početka procesa izrade do kraja postupka usvajanja (u poređenju sa 25% u 2021. i 9% u 2023. godini). Konačno, 12% OCD odgovorilo je da je njihova organizacija imala najmanje 15 dana na raspolaganju za davanje komentara na nacrt dokumenta pre nego što je ušao u postupak usvajanja, što je bilo isto kao i u 2023, dok je u 2021. godini ovaj procenat iznosio 20%.

Kada je reč o uključivanju organizacija civilnog društva u radne grupe, zakonski okvir u Srbiji ne nalaže⁶⁶ da se članovi radnih grupa iz sektora civilnog društva biraju na osnovu javnih konkursa, jasnih kriterijuma i jednakog tretmana. Iako se ponekad dešava da se članovi imenuju putem javnog konkursa, to nije zakonski zahtev već je pre na diskreciono pravo vlasti. Ovaj nedostatak uređenja može dovesti do toga da se imenovanja vrše na osnovu subjektivnih procena ili političkih veza, a ne na osnovu stručnosti i relevantnog iskustva.

Pored toga, srpski zakoni ne propisuju obavezu da članovi radnih grupa iz civilnog sektora budu izabrani iz različitih oblasti. Ne postoje odredbe koje obezbeđuju raznolikost među članovima ove grupe. U slučajevima direktnih imenovanja, procesu nedostaje transparentnost, tako da na njega uticati subjektivne procene i politička razmatranja.

Čak i kada se objavi javni konkurs, ne postoji garancija da će kriterijumi za izbor obezbediti raznolikost među članovima radne grupe. S obzirom na odsustvo zakonskih odredaba koje obezbeđuju raznolikost članstva, može se zaključiti da trenutni pravni okvir ne poštuje u potpunosti međunarodne standarde ljudskih prava u tom smislu. Nije bilo promena u ovom pogledu u 2024. godini. U Anketi OCD navodi se da je 18% OCD imalo predstavnika svoje organizacije kao člana radne grupe čiji je zadatak bio izrada zakona, podzakonskih akata strategija ili akata od javnog interesa i reformi javnih politika u 2024, u poređenju sa 14% OCD u 2023. i 24% OCD u 2021. godini.

Sprovođenje mehanizma za uključivanje OCD u aktivnosti radnih grupa podržava Ministarstvo za ljudska prava i društveni dijalog koje pruža stručnu podršku državnim organima sa ciljem uključivanja organizacija civilnog društva (OCD) u razvoj zakonodavstva i dokumenata javnih politika. Na osnovu izveštaja koji je pripremio Ministarstvo, broj javnih konkursa objavljenih na nacionalnom nivou za članstvo u radnim grupama i savetodavnim telima smanjen je u 2024. godini u poređenju sa prethodnim godinama. U

⁶⁶ "Zaključak o smernicama za uključivanje organizacija civilnog društva u radne grupe za izradu dokumenata javnih politika i propisa" usmerava organe državne uprave ka sprovođenju javnih konkursa na osnovu unapred utvrđenih kriterijuma i jednakih mogućnosti za sve učesnike, kao sredstva za obezbeđivanje inkluzivnog učešća. Međutim, ovo je preporuka, a ne obaveza.

2024, objavljeno je samo 10 javnih konkursa⁶⁷ u odnosu na 15 u 2023.⁶⁸ 12 u 2022.⁶⁹ i 18 u 2021.⁷⁰ godini. Nijedan državni organ nije samostalno sproveo javni poziv niti je pratio procedure propisane Smernicama za uključivanje organizacija civilnog društva u radne grupe za izradu predloga javnih politika i nacrtu zakona.

Od ukupno 54 formirane radne grupe, 22 nisu uključivale predstavnike organizacija civilnog društva.

U 32 radne grupe, organizacije civilnog društva su aktivno učestvovala; međutim, bile su direktno pozvane od strane nadležnog organa, bez primene Smernica.

Ukupno 152 organizacije civilnog društva su uključene u rad radnih grupa putem direktnog poziva, bez pridržavanja Smernica. Nasuprot tome, 49 OCD je izabrano za učešće u radnim grupama uz primenu Smernica i podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava u okviru 10 javnih poziva.⁷¹ Broj objavljenih javnih poziva zavisi od zakonodavne aktivnosti organa državne uprave. Za 2024. godinu je takođe potrebno uzeti u obzir činjenicu da su održani izbori i da je Vlada veći deo godine funkcionisala u tehničkom mandatu, što je rezultiralo smanjenom zakonodavnom aktivnošću.

U Anketi predstavnika javnih institucija, skoro polovina ispitanika smatrala je da su OCD delotvorno konsultovane u procesu izrade zakona, podzakonskih akata, strategija i drugih akata od javnog interesa i reformi javnih politika za koje je njihova institucija bila nadležna u 2024. Slično tome, polovina ovih ispitanika takođe je smatrala da su javnost i OCD u dovoljnoj meri informisani o mogućnostima za davanje doprinosa i učešće u postupku izrade zakona, javnih politika i strategija. Većina ispitanika smatrala je da su u konsultativnim procesima u kojima je javnost učestvovala u 2024. godini dovoljno uzeta u obzir stanovišta svih zajednica i grupa na koje utiču zakoni, javne politike i strategije za koje su konsultovani.

SC 2.2. Javni organi i institucije priznaju važnost civilnog društva u društvenoj debati o javnim politikama evropskih integracija.

Indikator 2.2.a: Step en u kom OCD ocenjuju kao pozitivne stavove javnih zvaničnika prema civilnom društvu.

2024	1 – ne ispunjava standarde
2023	1 – ne ispunjava standarde
2021	1 – ne ispunjava standarde

U Anketi OCD, 11% ispitanika je u 2024. godini ocenilo stav državnih službenika kao podržavajući, u poređenju sa 6% u 2023. godini i 14% u 2021. godini. Dosledno 2023. godini, preostalih 82% ispitanika odgovorilo je da prema njihovom mišljenju, državni službenici uopšte nisu podržavajući ili su nedovoljno podržavajući. Ovo je skoro identično rezultatu iz početne procene, kada je 81% ispitanika izrazilo isti stav.

67 Javni poziv je obuhvatio sledeće oblasti: Zakon o zaštiti vazduha (Ministarstvo zaštite životne sredine); Strategija socijalne zaštite (Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja); Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađenja (Ministarstvo zaštite životne sredine); Program industrijske bezbednosti (Ministarstvo zaštite životne sredine); Zakon o borbi protiv trgovine ljudima (Ministarstvo unutrašnjih poslova); Izmene i dopune pravnog okvira za javne konsultacije (Republički sekretarijat za javne politike); Program za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja (2025–2030) – obustavljen zbog nedostatka prijava organizacija civilnog društva; Platforma civilnog društva za poboljšanje položaja Roma – pridružilo se 22 organizacije civilnog društva; Zakon o zaštiti od nejonizujućeg zračenja (Ministarstvo zaštite životne sredine); Izmene Zakona o zaštiti podataka o ličnosti (Ministarstvo pravde).

68 <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-sprovedjenju-Smernica1932024.pdf>

69 <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-primeni-Smernica-za-ukljucivanjeOCDu-radne-grupe-za-izradu-predloga-dokumenata-javnih-politika-i-nacrtadnosno-predloga-propisa-za2022.godine.pdf>

70 <https://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/Izvestaj-o-primeni-Smernica-za-ukljucivanjeOCDu-radne-grupe-za-izradu-predloga-dokumenata-javnih-politika-i-nacrtadnosno-predloga-propisa-tokom2021.godine-1.pdf>

71 <http://minijmpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2025/03/izvestaj-2024-31.03-2024.docx>

Civilno društvo u Srbiji igra značajnu, ali izazovnu ulogu u procesu reformi EU. Iako se OCD aktivno bave praćenjem reformi, zagovaranjem za transparentnost i promocijom demokratskih vrednosti, njihov uticaj na kreiranje javnih politika ostaje ograničen. Iako Nacionalni konvent o EU (NKEU) pruža strukturirani mehanizam za dijalog, stepen u kojem su njegove preporuke integrisane u javne politike i dalje je nedovoljan. Knjiga preporuka Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji (NKEU) za 2024. godinu ističe stagnaciju u napretku Srbije ka EU od 2021. godine.

U knjizi je navedeno 425 preporuka: 344 za Vladu Republike Srbije, 42 za EU i 40 za civilno društvo, sa različitim stepenima ispunjenja.

Vlada Srbije je ostvarila ograničen napredak, ispunivši u potpunosti samo 8 od 344 preporuke; 4 preporuke usmerene ka EU ostaju neispunjene ili su samo delimično ispunjene, dok se civilno društvo bori sa pitanjima motivacije i uticaja.

U oktobru 2024. godine, Vlada Republike Srbije je usvojila Reformsku agendu, strateški dokument razvijen kao odgovor na Plan rasta Evropske unije za Zapadni Balkan, koji nudi 6 milijardi evra za podsticanje ekonomskog rasta u regionu. Srbija će iz ovog fonda dobiti približno 1,6 milijardi evra. Reformska agenda navodi prioritetne mere u četiri ključne oblasti: razvoj poslovnog okruženja i privatnog sektora, zelena i digitalna tranzicija, ljudski kapital i fundamentalne reforme. Međutim, proces definisanja ovih prioriteta izazvao je zabrinutost zbog odsustva sveobuhvatnog plana razvoja i veoma ograničenog javnog dijaloga, što je dovelo do pitanja o kriterijumima koji se koriste za određivanje prioriteta tih ključnih oblasti.

Najviše političke ličnosti nastavile su sa klevetom civilnog društva u 2024. godini. Predsednik Aleksandar Vučić kritikovao je međunarodne i domaće aktere, uključujući OCD i medije, optužujući ih da potkopavaju poziciju Srbije u međunarodnim pregovorima i pokušavaju da destabilizuju Vladu⁷². Tvrdio je da stotine miliona evra ulaze u Srbiju kroz nevladine organizacije čiji je cilj da ga unište⁷³. Ovaj narativ ponovili su i drugi visoki državni zvaničnici, uključujući premijera Vučevića i predsednicu Narodne skupštine Anu Brnabić, kojoj je Nacionalni konvent o EU u avgustu poslao otvoreno pismo. U ovom pismu se, između ostalog, navodi: „Svedoci smo sve većeg broja hapšenja aktivista, kao i izjava visokih vladinih zvaničnika koji optužuju organizacije civilnog društva, uključujući i članove Nacionalnog konventa, da su strani agenti, neprijatelji države i pojedinci čiji je cilj destabilizacija zemlje i ugrožavanje bezbednosti predsednika Republike, na osnovu manipulacija pravnim okvirom Srbije. Ovo je uprkos činjenici da su ove organizacije godinama delile svoje znanje i kapacitete sa državnim institucijama kao deo procesa pristupanja EU.“⁷⁴

Suprotno stanovištima OCD, većina predstavnika državne uprave odgovorila je da su po njihovom mišljenju državni službenici u dovoljnoj meri podržavajući ili veoma podržavajući prema civilnom društvu. Kao ilustraciju ove podrške, većina ispitanika iz javnih institucija navela je finansiranje OCD iz javnih sredstava i učešće na sastancima sa predstavnicima organizacija civilnog društva kao dokaz pozitivnog stava.

⁷² <https://n1info.rs/vesti/vucic-nacrtao-napade-na-njega-drzavu-optuzio-strane-sluzbe-medije-i-nvo/>

⁷³ <https://www.nin.rs/politika/vesti/55262/vucic-optuzio-nvo-da-su-dobile-desetine-i-stotine-miliona-evra-da-ga-ruse>

⁷⁴ <https://eukonvent.org/otvoreno-pismo-nkeu-predsednici-nrs-i-predsedniku-vlade-rs/>

SC 2.3. Javni organi doprinose jačanju civilnog društva putem saradnje sa civilnim društvom kroz strateške okvire javnih politika i relevantne institucionalne mehanizme.

Indikator 2.3.a: Udeo OCD koje su delotvorno konsultovane prilikom pripreme strategija za saradnju sa civilnim društvom.

U 2024. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog sprovodilo je Strategiju za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2021– 2030. koja je usvojena 2022. godine. Konsultacije sa civilnim društvom održane su 2021, a proces je opisan u prethodnom Izveštaju o proceni.

Indikator 2.3.b: Zemlje korisnice IPA programa usvojile su trenutno važeće strategije za saradnju sa civilnim društvom.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde	Postoji sveobuhvatna strategija za saradnju sa civilnim društvom
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde	Postoji sveobuhvatna strategija za saradnju sa civilnim društvom
2021	1 – ne ispunjava standarde	Ne postoji strategija za saradnju sa civilnim društvom.

U 2024. godini na snazi je bila Strategija za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2022– 2030. godina, koja je usvojena 3. februara 2022.

Indikator 2.3.c: Strategije za saradnju sa civilnim društvom prate usvojeni budžetirani akcioni planovi.

2024	1 – ne ispunjava standarde	
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde	Akcioni plan je usvojen; budžet je usvojen
2021	1 – ne ispunjava standarde	

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog obavestilo je 17. aprila 2024. godine zainteresovanu javnost da je počeo proces konsultacija o Predlogu akcionog plana za sprovođenje Strategije za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period 2024–2025. godine. Organizacije civilnog društva su bile uključene u izradu Akcionog plana, a ciljevi Akcionog plana obuhvatali su bolje uključivanje OCD u donošenje odluka, poboljšanu transparentnost finansiranja i veće učešće u društveno-ekonomskom razvoju i integracijama u EU. Akcioni plan je uključio povratne informacije od OCD, a zajedničku izradu je vodila Posebna radna grupa koja je uključivala predstavnike civilnog društva. S obzirom na to da je Vlada deo godine delovala u tehničkom mandatu, proces izrade je odložen.⁷⁵ Akcioni plan za period 2025–2026. godina usvojen je tek u januaru 2025. godine. S obzirom na to da se prethodni Akcioni plan odnosio na 2022. i 2023. godinu, ovaj indikator je umanjen za 2024. godinu, imajući u vidu da u ovoj godini nije postojao važeći Akcioni plan uz Strategiju.

⁷⁵ Pored toga, na osnovu doprinosa Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog navedenih u Izveštaju, izrada Akcionog plana je trajala duže nego što se očekivalo zbog potrebe za koordinacijom sa organima državne uprave, posebno u usklađivanju realnih rokova za sprovođenje aktivnosti za koje su oni bili određeni kao odgovorni.

Indikator 2.3.d: Udeo OCD koje ocenjuju strategije za saradnju sa civilnim društvom kao relevantne i delotvorne.

Devet odsto OCD u Anketi smatra je da je nacionalna strategija za razvoj civilnog društva i relevantna i delotvorna. Dvadeset jedan odsto OCD u anketi smatralo da je nacionalna strategija za razvoj civilnog društva relevantna, što znači da strateški ciljevi i koncept odgovaraju na potrebe, politike i prioritete civilnog društva i da će to i nastaviti da čine ukoliko se okolnosti promene. Manji procenat, 8% OCD smatra da je strategija delotvorna, što znači da očekuju da će ostvariti svoje ciljeve i rezultate.

Indikator 2.3.e: Državne strukture nadležne za sprovođenje strategija za saradnju sa civilnim društvom imaju odgovarajuće resurse.

Sektor zadužen za Strategiju za saradnju sa civilnim društvom u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog nastavlja da radi sa ograničenim ljudskim, finansijskim i materijalnim resursima, što utiče na njegovu sposobnost da u potpunosti sprovede svoj mandat.

Iako je Sektor formalno strukturirano da obuhvata deset radnih mesta, tokom cele godine popunjeno je samo pet radnih mesta. Jedan od ovih zaposlenih bio je zadužen za vođenje drugostepenih postupaka u vezi sa promenama u privrednim registru i žalbama, uloga koja nije direktno povezana sa sprovođenjem strategije. Prema mišljenjima zaposlenih u Sektoru dobijenim u dva odvojena intervjua, bilo bi potrebno najmanje sedam do osam zaposlenih da bi Sektor delotvornije funkcionisao.

Finansijska ograničenja bila su još jedna velika prepreka. Budžet namenjen za sufinansiranje projekata civilnog društva ostaje minimalan, sa samo 4.000.000 RSD (približno 34.200 evra), posebno namenjenih podršci projektima koji su već dobili sredstva EU. Sektor se u velikoj meri oslanja na spoljnu finansijsku i tehničku pomoć kako bi obavljalo svoje nadležnosti, uz značajnu podršku međunarodnih donatora, uključujući projekat "Za aktivno građansko društvo" koji je finansirala Švajcarska agencija za razvoj i saradnju i USAID. Ovo spoljno finansiranje bilo je od suštinskog značaja za ključne inicijative kao što je izrada Akcionog plana za 2025–2026. godinu i podrška radu Saveta za stvaranje podsticajnog okruženja za civilno društvo. Međutim, sa prestankom USAID-ove podrške, održivost ove pomoći postala je neizvesna. Fondacija za otvoreno društvo je takođe doprinela implementaciji Kalendara konkursa za dodelu javnih sredstava, važnog alata za praćenje raspoloživih mogućnosti finansiranja.

Birokratske neefikasnosti su dodatno ometale sposobnost Sektora za delotvoran rad, prema rečima zaposlenih u sektoru.

Odeljenje je imalo adekvatan kancelarijski prostor, opremu i objekte za smeštaj postojećih kadrova. Međutim, nedostatak internog stručnog znanja značio je da su spoljni konsultanti potrebni za izvršavanje osnovnih zadataka, posebno u oblastima kao što su koncipiranje transparentnih mehanizama finansiranja za organizacije civilnog društva i izrada predloga zakona relevantnih za sektor. Oslanjanje na spoljno stručno znanje istaklo je nedostatke u unutrašnjim kapacitetima Sektora.

U anketi sprovedenoj među javnim institucijama, manjina državnih službenika je izjavila da državna struktura odgovorna za sprovođenje nacionalne strategije za saradnju sa civilnim društvom ima adekvatne ljudske i finansijske resurse za delotvorno sprovođenje Nacionalne strategije za saradnju sa civilnim društvom.

Indikator 2.3.f: Mehanizmi za dijalog između Saveta za saradnju sa civilnim društvom i centralne vlasti svrishodno uključuju OCD u smislu da:

- imaju dogovoren program rada;
- imaju dogovoren poslovnik;
- redovno se sastaju;
- pravila omogućavaju OCD da sazivaju sastanke i doprinose određivanju dnevnog reda;
- postoje adekvatne naknadne aktivnosti na osnovu zaključaka i preporuka.

2024	3 – umereno ispunjava standarde
2023	4 – ispunjava većinu standarda
2021	1 – ne ispunjava standarde

Za početnu procenu stanja u 2021. godini, Savet za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva nije formiran. Savet je formiran u septembru 2023. godine, a prethodni indikator procene je ocenjen na osnovu procesa njegovog osnivanja, inkluzivnosti konsultativnog procesa za određivanje njegovog mandata, uloge i sastava, kao i transparentnih i demokratskih mehanizama za izbor predstavnika civilnog društva za ovo telo, iako je 2023. godine održana samo jedna sednica.

U 2024. godini, Savet za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva nastavio je svoje aktivnosti i pokazao strukturiran pristup kroz usvajanje plana rada i redovne sastanke. Međutim, uprkos ovim formalnim mehanizmima, sposobnost Saveta da smisleno utiče na politike vlade ostala je ograničena, zbog strukturnih neefikasnosti i nedostatka istinske responzivnosti Vlade. Informacije o radu Saveta dobijene su iz javno dostupnih informacija, kao i putem fokus grupe sa članovima Saveta, održane 6. februara 2025. godine, sa četiri člana i zamenika članova Saveta (sve žene) iz redova organizacija civilnog društva.

Savet je usvojio Plan rada za 2025. godinu u decembru 2024. godine, u kom je naveo prioritete kao što su praćenje sprovođenja Strategije za razvoj saradnje sa organizacijama civilnog društva (2022–2030), povećanje transparentnosti u raspodeli javnih sredstava organizacijama civilnog društva, analiza javnih politika koje utiču na civilno društvo i njihovo uključivanje u zakonodavne i procese izrade javnih politika. Iako je usvajanje plana ukazivalo na posvećenost strukturiranom dijalogu, praktični uticaj ovih napora je neizvestan, jer su predstavnici civilnog društva kasnije odlučili da zamrzu svoje učešće početkom 2025. godine, navodeći kao razlog sve naglašeniji neprijateljski stav prema organizacijama civilnog društva.

Savet je takođe radio u skladu sa Poslovnikom o radu koji je izmenjen i dopunjen 2024. godine kako bi se omogućilo formiranje stručnih podgrupa za određena pitanja. Međutim, nekoliko procesnih praznina oslabilo je njegovu efikasnost. Jedan od glavnih problema bio je nedostatak jasnog procesa za zamenu članova Saveta kada napuste svoje organizacije, što je dovelo do upražnjenih mesta bez formalnog mehanizma za reizbor. Pored toga, iako je Savet trebalo da služi kao savetodavno telo Vladi, njegovi članovi nisu prošli obuku o tome kako da efikasno daju preporuke, što je dodatno umanjilo njegov uticaj. Još značajnije, zvanične preporuke Saveta nisu mogle biti direktno dostavljene Vladi. To je bilo očigledno u slučaju zvaničnog informativnog dokumenta Saveta o medijskim napadima na OCD. Iako je dokument izrađen i odobren putem konsenzusa, morao je da prođe kroz međuresorne konsultacije gde su Ministarstvo finansija i Sekretarijat za zakonodavstvo na kraju odlučivali koji delovi predloga Saveta će biti predstavljeni Vladi. Činjenica da su druga ministarstva imala ovlašćenje da filtriraju i revidiraju predloge Saveta pre nego što stignu do donosilaca odluka naglasila je nedostatak autonomije Saveta.

Uprkos održavanju više sednica tokom godine – uključujući vanredne sednice kao odgovor na medijske napade na organizacije civilnog stanovništva – Savet se borio sa kašnjenjima i neefikasnošću. Nakon formiranja nove Vlade u maju 2024. godine, rad Saveta je privremeno obustavljen jer su mandati članova koje je imenovala Vlada automatski bili prekinuti. Trebalo je vremena da se imenuju novi predstavnici⁷⁶,

76 <https://minijmpdd.gov.rs/ministar-zigmanov-sa-clanovima-saveta-iz-redova-civilnog-drustva/>

što ističe problem koji se ponavlja u funkcionisanju Saveta tokom političkih tranzicija. Iako su diskusije unutar Saveta bile otvorene i inkluzivne, predstavnici države često su izbegavali da zauzmu stavove o hitnim pitanjima. Konkretno, često su tvrdili da nisu nadležni kada su zamoljeni da se bave pitanjima kao što je pritvaranje aktivista, čime su ograničavali sposobnost Saveta da obezbedi smisljena delovanja Vlade.

Diskusija u fokus grupi sa članovima Saveta potvrdila je frustraciju zbog nedostatka direktnog uticaja ovog tela, njegove nemogućnosti da brzo reaguje na novonastale pretnje i percepcije da je u krajnjoj liniji nedelotvoran u oblikovanju politike Vlade.

Iako je Savet formalno ispunio nekoliko zahteva indikatora 2.3.f – kao što su program rada, poslovnik i redovni sastanci – njegovu delotvornost su potkopavale sistemske prepreke. Nemogućnost direktnog podnošenja preporuka Vladi, nedostatak značajnog praćenja predloga organizacija građana i rastuće neprijateljstvo prema civilnom društvu doprineli su situaciji u kojoj je Savet funkcionisao više kao simbolično telo nego kao prava platforma za učešće civilnog društva u kreiranju politika. Kao rezultat toga, iako su formalne strukture za dijalog između organizacija građana i Vlade ostale na snazi, njihov praktični uticaj je bio ozbiljno ograničen, što je jasno pokazalo da su zahtevi indikatora 2.3.f samo delimično ispunjeni u 2024. godini.

Specifični cilj 3

Pojačani kapaciteti i otpornost OCD u smeru delotvornog obavljanja njihovih aktivnosti.

SC 3.1. Interne rukovodeće strukture OCD prate načela dobrog rukovođenja

Indikator 3.1.a: Udeo OCD koje imaju nezavisan i delotvoran rukovodeći organ sa jasnim projektnim zadatkom za nadzor strateških ciljeva, uticaja, rukovođenja, poštovanja propisa i odgovornosti.

2024	3 – umereno ispunjava standarde	49%
2023	3 – umereno ispunjava standarde	53%
2021	3 – umereno ispunjava standarde	48%

Udeo OCD koje su u 2024. imale nezavisan i delotvoran rukovodeći organ iznosio je 49%, što je slično početnom rezultatu Ankete iz 2021. (48%) i smanjenje u poređenju sa 53% u Anketi iz 2023. godine.

U Anketi OCD za 2024, 90% OCD je izvestilo da ima rukovodeći organ, a 97% da ima upravljački dokument. U prethodnoj anketi, 92% OCD je izvestilo da ima rukovodeći organ, a 99% da ima upravljački dokument. Slični procenti zabeleženi su u početnoj anketi, kada je 91% OCD izvestilo da ima rukovodeći organ, a 99% da ima upravljački dokument.

Kada je reč o nezavisnosti rukovodećih organa, 42% ispitanika izjavilo je da je izvršni direktor ili drugi plaćeni zaposleni u njihovoj organizaciji imao pravo glasa u rukovodećem organu, što predstavlja povećanje u poređenju sa 39% ispitanika u Anketi iz 2023. i pad u poređenju sa 2021. godinom kada je to bio slučaj kod 45 % ispitanika.

Indikator 3.1.b: Udeo OCD koje redovno proveravaju potencijalne sukobe interesa u pogledu političkih, ekonomskih i ličnih odnosa njihovog rukovodećeg organa.

2024	1 – ne ispunjava standarde	13%
2023	1 – ne ispunjava standarde	14%
2021	1 – ne ispunjava standarde	14%

Situacija je i dalje izazovna u pogledu potencijalnog sukoba interesa članova rukovodećeg organa. Samo 13% OCD (slično prethodnoj i početnoj anketi, u kojoj je udeo iznosio 14%) zahteva potpisivanje izjave o sukobu interesa svake godine, dok 6% (u odnosu na 2% u 2023. i 5% u 2021.) traži da se takva izjava potpiše svake druge godine.

Oko 50% ispitanika zahtevalo je da se izjava o sukobu interesa potpiše samo jednom, prilikom stupanja članova rukovodećeg organa na dužnost, u poređenju sa 40% u 2023. i 33% u 2021. godini. Dvadeset procenata OCD nikada ne zahteva da članovi rukovodećeg organa potpišu izjavu o sukobu interesa, što je značajno smanjenje u odnosu na 32% OCD u 2023. i 36% u 2021. godini. Drugi odgovori, koji ukupno čine 11%, ukazivali su na razloge slične onima u prethodnim istraživanjima: da je izjava potpisana kada je OCD smatrala da je to potrebno, kao što je slučaj u postupcima javnih nabavki, kada to zahteva donator koji finansira projekat ili kada se pojave specifični problemi tokom sprovođenja određenih aktivnosti.

Indikator 3.1.c: Udeo OCD koje dele relevantne informacije o svojoj organizaciji koristeći sredstva i kanale koji su dostupni svih zainteresovanim stranama u pogledu objavljivanja.

2024	1 – ne ispunjava standarde	13%
2023	1 – ne ispunjava standarde	10%
2021	1 – ne ispunjava standarde	17%

Tokom vremena je došlo do minimalnih varijacija kada je reč o OCD koje objavljuju svoja upravljačka dokumenta zajedno sa svojom organizacionom strukturom, detaljima o članstvu ili oboje. Prema Anketi, samo 13% OCD je objavilo ove dokumente na svom veb-sajtu u 2024. godini- što je više od 10% u 2023. ali manje od 17% OCD u 2021.

Prema Anketi, u 2024. 31% OCD objavilo je upravljački dokument, statut, osnivački akt ili sličan osnivački dokument na veb-sajtu organizacije. Strukturu odbora organizacije objavilo je 29% OCD, dok je imena članova odbora 34% OCD objavilo na svojoj internet prezentaciji. Četrdeset dva odsto OCD nije objavilo nikakve informacije o svom upravljačkom dokumentu, rukovodećoj strukturi ili imenima članova odbora na svom veb-sajtu.

Indikator 3.1.d: Udeo OCD koje poseduju organizacionu politiku za rodnu ravnopravnost.

2024	3 – umereno ispunjava standarde	58%
2023	2 – minimalno ispunjava standarde	38%
2021	3 – umereno ispunjava standarde	51%

Tokom godina je došlo do kolebanja u rezultatima ankete u vezi sa procentom OCD koje imaju politiku rodne ravnopravnosti. U najnovijem istraživanju iz 2024. godine, 58% OCD je izjavilo da ima takvu politiku. U početnoj Anketi, 51% ispitanika je navelo da ima politiku rodne ravnopravnosti. U Anketi sprovedenoj 2023. godine, samo 38% OCD je izjavilo da imaju takvu politiku.

Indikator 3.1.e: Udeo OCD koje poseduju organizacionu strategiju, uključujući viziju, misiju i ciljeve.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	68%
2023	3 – umereno ispunjava standarde	59%
2021	4 – ispunjava većinu standarda	70%

U Anketi, 68% OCD je navelo da njihova organizacija ima organizacionu strategiju, strateški plan ili sličan dokument za 2024. godinu. Ovaj procenat je bliži rezultatima početne studije iz 2021. godine, kada je 70% OCD imalo takav dokument, u poređenju sa prethodnom Anketom iz 2023. godine, kada je samo 59% potvrdilo da poseduje takav dokument.

SC 3.2. OCD su u stanju da komuniciraju o rezultatima svojih aktivnosti ka javnosti.

Indikator 3.2.a: Udeo OCD koje imaju najmanje jedan internet kanal komunikacije.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde	94%
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde	95%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	99%

Internet kanali komunikacije se i dalje koriste u velikoj meri, pri čemu je 94% ispitanika u Anketi iz 2024. godine koristilo barem jedan internet kanal. Međutim, u Anketi iz 2021. godine, 99% je prijavilo redovno korišćenje, u poređenju sa 95% u 2023. godini.

Između 2023. i 2024. godine, korišćenje društvenih mreža je generalno povećano. Fejsbuk je i dalje bio platforma koju OCD najviše koriste, sa 83% korisnika u 2024. godini, u odnosu na 80% u 2023. godini. Korišćenje Instagrama je poraslo sa 52% u 2023. godini na 64% u 2024. godini. Mrežu X (ranije Tviter) koristilo je 22% OCD u 2024. godini, u poređenju sa 19% u 2023. godini. Korišćenje LinkedIn-a je poraslo sa 20% u 2023. godini na 29% u 2024. godini, a TikTok je koristilo 8% OCD u 2024. godini, u odnosu na 6% u 2023. godini. Trideset četiri odsto OCD koristilo je Jutjub kao kanal komunikacije u 2024. godini u odnosu na 27% u 2023. godini.

Korišćenje sopstvenih veb-sajtova ostalo je sličnom nivou, sa 54% u 2024. godini u poređenju sa 53% u 2023. godini. Aplikacije za slanje i primanje poruka kao što su Viber, WhatsApp i Signal koristilo je 26% OCD u 2024, u poređenju 24% u 2023. godini.

Indikator 3.2.c: Udeo OCD koje sarađuju sa medijima.

U 2024. godini došlo je do daljeg pada broja OCD koje su sarađivale sa medijima na 30% . Prema Anketi, u 2023. godini, 32% OCD je sarađivalo sa medijima, u poređenju sa 47% u 2021. godini.

SC 3.3. OCD su transparentne u vezi sa svojim programskim aktivnostima i izvorima sredstava

Indikator 3.3.a: Udeo OCD koje objavljuju svoje godišnje izveštaje i finansijske izveštaje.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde	25%
2023	1 – ne ispunjava standarde	16%
2021	2 – minimalno ispunjava standarde	31% ⁷⁷

I godišnji izveštaj i finansijski izveštaj na svom veb-sajtu ili u štampanoj verziji objavilo je 25% OCD u 2024, poređenju sa 16% u 2023. i 31 % u 2021.⁷⁸ Zvanični državni registar- veb-sajt Agencije za privredne registre Republike Srbije- i dalje je glavni kanal za objavljivanje ovih dokumenata: 84% OCD objavljuje ova dokumenta na internet prezentaciji Agencije za privredne registre. Važno je naglasiti da je podnošenje finansijskog izveštaja Agenciji za privredne registre zakonska obaveza OCD.

Razlozi koje su OCD navele za neobjavljivanje svojih godišnjih izveštaja i finansijskih izveštaja u 2024. godini uključuju nedavno osnivanje organizacije, nepostojanje veb- stranice, nedostatak budžeta, to što su neformalna grupa, periode neaktivnosti tokom izveštajne godine i oslanjanje na zvanične evidencije za pružanje finansijskih informacija.

Indikator 3.3.b: Udeo OCD koje objavljuju informacije o svojim izvorima finansiranja i iznosima primljenim tokom prethodne godine.

2024	2 – minimalno ispunjava standarde	27%
2023	1 – ne ispunjava standarde	19%
2021	2 – minimalno ispunjava standarde	23%

U 2024. godini, informacije o izvorima sredstava i o iznosima dobijenim u prethodnoj godini objavilo je 27% OCD, što predstavlja povećanje u poređenju sa 2023. kada je samo 19% OCD objavilo informacije. U 2021, ovaj procenat iznosio je 23%.

U 2024. 32% OCD nije objavilo informacije o izvorima sredstava i dobijenim iznosima, u poređenju sa 37% u 2023. Zanimljivo je da je izvore finansiranja objavilo 55% OCD, što je manje nego 2023. godine, kada je 60% OCD objavilo ove informacije; dok je primljene iznose objavilo 33% OCD, što je povećanje u poređenju sa 23% u 2023. godini.

Indikator 3.3.c: Stepen poverenja javnosti u OCD.

Prema Balkanskom barometru Regionalnog saveta za saradnju (RSS) - godišnjoj anketi regionalnih percepcija i stavova o širokom rasponu društvenih, ekonomskih i ekoloških faktora poverenje javnosti u organizacije civilnog društva i dalje je na stabilnom nivou.⁷⁹

Procenat javnosti u Srbiji koji ima poverenje u organizacije civilnog društva	
2024	41%
2023	40%

⁷⁷ The 2021 value for Indicator 3.3.a was 48%. Following the recalculation of the indicator to ensure the accuracy of the value, the revised value for 2021 was 31%.

⁷⁸ Vrednost za Indikator 3.3.a prvobitno je objavljena kao 45% u 2021. i 24% u 2023. godini. Nakon preračunavanja početne vrednosti da bi se ispravila greška, revidirana vrednost za 2021. iznosi 31%, a za 2023. 16%.

⁷⁹ <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>

SC 3.4. CSOs monitor and evaluate the results and impact of their work.

Indikator 3.4.a: Proportion of CSOs that have carried out an evaluation of their work in the last year.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	79%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	75%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	87%

U 2024, 79% ispitanika sprovedo je najmanje jednu evaluaciju, u poređenju sa 75% u 2023. i 87% u 2021. Većina OCD, 74%, izjavilo je da je njihova organizacija sproveda evaluaciju projekta u 2024. godini, u poređenju sa 67% u 2023. godini. Evaluaciju strategije sprovedo je 19% OCD (15% u 2023. godini), dok je interne procese evaluiralo 23% OCD, isto kao i u 2023. godini. Međutim, 15% OCD nije sprovedilo nikakvu evaluaciju u 2024. godini.

SC 3.5. OCD koriste istraživanja i podatke kao osnovu za svoj rad

Indikator 3.5.a: Udeo OCD čiji rad je zasnovan na podacima dobijenim putem istraživanja.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	80%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	79%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	86%

U Anketi OCD, 80% OCD je izjavilo da je koristilo neki oblik istraživanja zasnovanog na dokazima kako bi prikupilo informacije za svoj rad u 2024. godini (slično sa 79% u 2023. godini i uporedivo sa 86% u početnoj proceni iz 2021. godine). Među korišćenim metodama, 47% je koristilo ankete sa specifičnim grupama, 42% je koristilo sastanke fokus grupa, 29% se bavilo terenskim istraživanjem, a 26% je sprovedo istraživanje dokumenata, što ukazuje na procenite slične onima u 2023. godini.

Manje korišćene metode uključuju istraživanje javnog mnjenja, koje je koristilo 13% ispitanika.

OCD koje nisu sprovele nikakvo istraživanje navele su razloge kao da su tek osnovane, nedostatak vremena, resursa ili kapaciteta, nedostatak potrebe za ovom vrstom istraživanja ili da su planirale da ga sprovedu u budućnosti.

Indikator 3.5.b: Udeo OCD čiji rad se zasniva na konsultacijama sa licima na koja utiče njihov trenutni ili budući rad.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde	91%
2023	5 – u potpunosti ispunjava standarde	93%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	91%

Procenat OCD koje su prijavile konsultacije sa zainteresovanim stranama o svom radu u Anketi iz 2024. godine iznosio je 91%, što je isto kao i u početnoj anketi, dok je u 2023. godini taj procenat bio 93%.

U 2024, 64% OCD konsultovalo se sa svojim članovima, dok je 60% konsultovalo lokalne zajednice. Lokalne vlasti su konsultovane od strane 34% OCD, zatim javne institucije sa 28% i akademske institucije sa 27%. Privatne firme konsultovalo je 21% OCD, dok se sa nacionalnim vlastima konsultovalo 28% ispitanika. Pored toga, 10% OCD se konsultovalo sa drugim zainteresovanim stranama, uključujući sindikate, druge OCD i druge.

SC 3.6. OCD rade u okviru pravednih partnerstava punih poštovanja kako bi ostvarile zajedničke ciljeve

Indikator 3.6.a: Udeo OCD koje učestvuju u lokalnim, centralnim i međunarodnim mrežama OCD.

U Anketi OCD, 83% ispitanika izjavilo je da je njihova organizacija učestvovala radu lokalnih, nacionalnih ili međunarodnih mreža. Poređenja radi, ovaj procenat iznosio je 75% u Anketi iz 2023. i 77% u 2021. godini. U 2023. godini, 67% OCD bile su članice mreža civilnog društva na nacionalnom nivou (u poređenju sa 56% u 2023. godini), 41% su bile članice međunarodnih mreža (42% u 2023. godini), a 21% je učestvovalo u lokalnim mrežama (18% u 2023. godini).

Indikator 3.6.b: Udeo OCD uključenih u međusektorska partnerstva sa akademskim sektorom, socijalnim partnerima i privatnim sektorom

U Anketi OCD, 49% OCD odgovorilo je da su u 2024. bili uključeni i međusektorska partnerstva sa akademskom zajednicom, socijalnim partnerima (sindikatom i organizacijama poslodavaca) i privatnim sektorom. Suprotno tome, 23% ispitanika nije sarađivalo sa partnerima u 2024. godini.

SC 3.7. OCD imaju diversifikovanu bazu izvora sredstava

Indikator 3.7.a: Udeo OCD čiji su izvori donatorskih prihoda diversifikovani.

2024	3 – umereno ispunjava standarde	59%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	69%
2021	3 – umereno ispunjava standarde	58%

Anketirane OCD su pitane da li su dobile sredstva od konkretnih donatora, kao i o procentu budžeta koji potiče od svakog donatora. Iz Ankete OCD proizilazi da je 59 % imalo diversifikovane prihode od donatora, što znači da nijedan donator pojedinačno nije imao udeo veći od 50% u njihovom finansiranju. Ova brojka je bila veoma slična početnoj proceni stanja iz 2021. godine, kada je 58% OCD prijavilo diversifikovane prihode, ali niža od rezultata Ankete iz 2023. godine, u kojoj je zabeležen procenat od 69%⁸⁰. U 2024. godini, 8% OCD nije imalo donatore, u poređenju sa 11% u početnoj proceni stanja.

Evropska komisija je postala još značajniji donator, pojavivši se kao najdominantniji donator kod 61% OCD koje su koristile njihova sredstva u 2024. godini, u poređenju sa 45% u 2023. godini i 38% u 2021. godini. U 2024. godini, 59% je dobilo finansiranje od stranih privatnih fondacija i međunarodnih OCD, što je zajedno činilo izvor finansiranja za 55% OCD u 2023. godini a 48% OCD u 2021. godini.

⁸⁰ Vrednost za Indikator 3.7.a prvobitno je objavljena kao i 66% u 2023. godini. Nakon preračunavanja početne vrednosti da bi se ispravila greška, revidirana vrednost za 2023. iznosi 69%.

Javna sredstva (finansiranje od strane nacionalne i pokrajinske vlade i lokalne samouprave) služila su kao izvor finansiranja za 56% OCD u poređenju sa 52% u 2023. godini i 58% u 2021. godini. Pored toga, 44% OCD izjavilo je da je primilo sredstva od bilateralnih donatora u odnosu na 32% u 2021. i 46% u 2023. godini.

Međunarodne organizacije (Ujedinjene nacije, Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi i Savet Evrope) obezbedile su sredstva za 26% OCD u 2024. u poređenju sa 20% OCD koje su sredstva dobijale na ovaj način u 2023. godini i 25% u 2021.

OCD koje su prijavile da nemaju donatorsko finansiranje uglavnom su bile male organizacije koje se prvenstveno oslanjaju na volontere (75% tih OCD nema plaćene kadrove) i druge izvore finansiranja kao što su članarine i individualne donacije.

Indikator 3.7.b: Udeo OCD koje sredstva prikupljaju iz izvora koji nisu donatori, npr. članarine, korporativna/lična davanja i delatnosti koje proizvode prihode.

2024	4 – ispunjava većinu standarda	74%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	69%
2021	4 – ispunjava većinu standarda	73%

Sedamdeset četiri procenta OCD koje su učestvovala u Anketi prijavile su prikupljanje sredstava iz najmanje jednog izvora pored donatora u 2024. godini, u poređenju sa 69% u 2023.⁸¹ i 73% u 2021. godini. Iako je ukupni procenat sličan rezultatu iz početne procene, primetno je smanjenje ili stagnacija u prikupljanju sredstava iz svakog izvora, osim privatnog biznisa.

U 2024, 33% OCD je izjavilo da su prikupili sredstva iz individualnih donacija (što predstavlja smanjenje sa 43% u 2021). Prihodne aktivnosti- sopstveno poslovanje OCD, socijalna preduzeća ili pružanje usluga- predstavljaju izvor finansiranja za 28% OCD, što je slično 30% u 2021. Članarine predstavljaju izvor finansiranja za 23% OCD, u poređenju sa 29% u odnosu na 2021. Donacije od privatnih preduzeća primilo je 26% OCD, što je porast u odnosu na 24% u 2021. i 2023. godini. *Crowdfunding* je koristilo 12% ispitanika, i tako je zadržan isti procenat kao u 2023. godini, što je predstavljalo povećanje u odnosu na 8% prijavljenih u anketi iz 2021. godine.

Međutim, iako veliki procenat OCD navodi da prikupljaju sredstva iz najmanje jednog izvora osim donatora, za veliku većinu njih svaki od ovih izvora doprinosi najviše 25% njihovog godišnjeg budžeta.

81 Vrednost za Indikator 3.7.b prvobitno je objavljena kao 78% u 2023. godini. Nakon preračunavanja početne vrednosti da bi se ispravila greška, revidirana vrednost za 2023. iznosi 69%.

SC 3.8. OCD imaju delotvorne, osnažene i razvijene ljudske resurse

Indikator 3.8.a: Udeo OCD koje zapošljavaju lica.

Udeo OCD koje zapošljavaju lica ostao je dosledan tokom vremena. U 2024. iznosio je 70%, u 2023. bio je 69%, i u 2021. iznosio je 71%. U 2024. godini 29% OCD radilo je bez plaćenih kadrova, 48% OCD zapošljavalo je 1–5 osoba, 14% zapošljavalo je 6–10 osoba i 20% zapošljavalo je 11 i više lica.

Indikator 3.8.b: Udeo OCD koje poseduju organizacione politike za ljudske resurse.

2024	1 – ne ispunjava standarde	1%
2023	1 – ne ispunjava standarde	0%
2021	1 – ne ispunjava standarde	0%

Indikator je procenjivao da li su organizacije poštovale važeće organizacione politike: politiku raznolikosti, jednakosti i inkluzije, politiku zaštite dece i ranjivih odraslih, politiku maltretiranja i uznemiravanja, politiku zapošljavanja, politiku ocene radnog učinka, politiku za podnošenje žalbi/pritužbi, politiku nagrađivanja, disciplinsku politiku i politiku za višak radnika. U 2024. godini, po prvi put, 1% OCD imalo je svih devet organizacionih politika ljudskih resursa, u poređenju sa 2021. i 2023. godinom, kada nijedna nije imala sve. U 2024, 29% OCD prijavilo je da nisu imale uopšte politike, u poređenju sa 19% u 2021. i 32% u 2023. godini.

Među politikama navedenim u Anketi, 45% OCD imalo je politiku raznolikosti, jednakosti i inkluzije, 42% politiku zaštite dece i ranjivih odraslih, a 29% politiku protiv maltretiranja i uznemiravanja. Pored toga, 21% je imalo politiku zapošljavanja, 20% politiku vrednovanja radnog učinka, 18% politiku žalbi/pritužbi, 10% politiku nagrađivanja, a 17% politiku disciplinskih mera; ali samo 4% je imalo politiku za višak radnika.

Indikator 3.8.d: Udeo OCD koji imaju organizacionu politiku koja podstiče regrutovanje raznovrsne radne snage.

U 2024. godini, 14% OCD je prijavilo da imaju i politiku zapošljavanja i politiku raznolikosti, jednakosti i inkluzije, kako bi se promovisala raznolika radna snaga, slično kao 10% u 2023. i 13% u 2021. godini.

Indikator 3.8.e: Udeo OCD čiji zaposleni i volonteri su pohađali neki kurs obuke tokom protekle godine.

2024	5 – u potpunosti ispunjava standarde	83%
2023	4 – ispunjava većinu standarda	76%
2021	5 – u potpunosti ispunjava standarde	83%

U 2024. godini, 83% OCD je izjavilo da je njihova organizacija pružila mogućnosti zaposlenima ili volonterima da pohađaju kurs obuke za profesionalni razvoj. Ovaj procenat se poklapa sa rezultatima iz 2021. godine i pokazuje povećanje sa 76% u 2023. godini.

Konsultovana literatura i zakoni

Konsultovani zakoni

Kratka referenca	Pun naziv i opis
Zakon o udruženjima	Zakon o udruženjima, "Službeni glasnik RS" br. 51/2009, 99/2011, 44/2018.
Zakon o kulturi	Zakon o kulturi, "Službeni glasnik RS" br. 72/2009, 13/2016, 30/2016, 47/2018, 78/2021.
Zakon o budžetskom sistemu	Zakon o budžetskom sistemu, "Službeni glasnik RS" br. 54/2009, 73/2010, 101/2010.
Zakon o ministarstvima	Zakon o ministarstvima, "Službeni glasnik RS" poslednji objedinjeni tekst br. 14/2023.
Zakon o javnom informisanju i medijima	Zakon o javnom informisanju i medijima, "Službeni glasnik RS" br. 83/2014, 58/2015, 12/2016, 103/2021.
Zakonom o javnom okupljanju	Zakon o javnom okupljanju, "Službeni glasnik RS" br. 6/2016, 98/2016.
Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini	Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini, "Službeni glasnik RS" br. 36/2009.
Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji	Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji, "Službeni glasnik RS" br. 80/2002, sa izmenama i dopunama iz 2024.
Zakon o zabrani manifestacija neonacističkih i fašističkih organizacija i upotrebi njihovih simbola	Zakon o zabrani manifestacija neonacističkih i fašističkih organizacija i upotrebi njihovih simbola, "Službeni glasnik RS" br. 41/2009.
Ustav RS	Ustav Republike Srbije, "Službeni glasnik RS" br. 98/2006.
Izmene i dopune Krivičnog zakonika, 2024.	Krivični zakonik, "Službeni glasnik RS" br. 94/2024 (izmene i dopune iz 2024.).
Uredba o sredstvima za udruženja	Uredba o sredstvima za podsticanje programa od javnog interesa koje sprovode udruženja, 2018.

Literatura

Kratka referenca	Pun naziv i opis
O21 2024	Vulin o protestima protiv iskopavanja litijuma: Dobro znam šta strane zapadne službe rade, O21, Novi Sad 17 Aug 2024 https://www.O21.rs/story/Info/Srbija/384959/Vulin-o-protestima-protiv-iskopavanja-litijuma-Dobro-znam-sta-strane-zapadne-sluzbe-rade.html
Amnesty International, 2024.	Srbija: "A Digital Prison": Surveillance and the suppression of civil society in Serbia', Amnesty International, London, December 2024. https://www.amnesty.org/en/documents/eur70/8813/2024/en/
AP 2024	'Serbian police use mobile phone spyware to keep track of opponents and journalists, Amnesty says', Associated Press, 16 Dec 2024 https://ap-news.com/article/serbia-amnesty-spying-protests-d35744f1fb9282aed-8618934748dc93b
B92 2024a	"Najavljen zakon o stranim agentima", B92, Beograd, 2024. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2024&mm=02&dd=12&nav_category=11&nav_id=2436121
B92/ 2024b	"Novinski članak o političkim razvojem i nacrt Zakona o stranim agentima", B92.net, Beograd, 2024 https://www.b92.net
BCSDN 2024	Balkanska mreža za razvoj civilnog društva, 2024. 'Monitoring Matrix Regional Report for 2023', BCSDN, Skopje, 2024. https://www.balkancsd.net/wp-content/uploads/2024/03/MM-Regional-Report-2023.pdf
Beta 2024	Beta News Agency, 2024. "Zabrana okupljanja opozicije u Novom Sadu", Beta, Beograd, 2024. https://beta.rs/content/view/156799/
BIRN 2024	BIRN Srbija, 2024. "Javni novac za civilno društvo – analiza 2024", BIRN, Beograd, 2024. https://www.javninovatzacivilno.rs/analiza-2024/
BIRN 2024	Balkanska istraživačka mreža Srbije, Baza podataka o javnoj potrošnji 2024, BIRN Srbija, Beograd, 2024. https://www.javninovatzacivilno.rs/analiza-2024/
CAF 2023	Charities Aid Foundation, Svetski indeks davanja 2023, CAF, London, 2023. https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf-world-giving-index-2023.pdf
MLJMPDD 2024	Ministrstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Kalendar javnih poziva, Beograd, 2024. https://kalendarkonkursa.minljmpdd.gov.rs/public/konkursi
CASE 2024a	Koalicija protiv SLAPP-a u Evropi, 2024. 'SLAPP Cases in Serbia – 2023 Data', CASE, Brussels, 2024. https://www.the-case.eu/slapp-database/serbia-2023/
CASE 2024b	Koalicija protiv SLAPP-a u Evropi, 2024. '2023 Annual SLAPP Cases Report', CASE, Brussels, 2024. https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2024/03/CASE_AnnualReport2023.pdf
CASE 2024c	A 2024 Report on SLAPPs in Europe: Mapping Trends and Cases, The Coalition Against SLAPPs in Europe, November 2024 https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2024/12/CASE-2024-report-vf_compressed-1.pdf
Cenzolovka 2024	Cenzolovka 2024 "Apelacioni sud oslobodio optužene za ubistvo novinara Slavka Ćuruvije", Beograd, 2024. https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/apelacioni-sud-oslobodio-optuzene-za-ubistvo-novinara-slavka-curuvije/
Građanske inicijative 2024a	Građanske inicijative, 2024. 'Indeks civilnog društva za Srbiju, 2024', Građanske inicijative, Beograd, 2024. https://www.gradjanske.org/indeks-civilnog-drustva-2024/

Kratka referenca	Pun naziv i opis
Građanske inicijative 2025	'Protesti protiv korupcije u Srbiji: Pregled događaja i institucionalnog odgovora, Građanske inicijative', 2025. https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2025/02/Protests-Against-Corruption-in-Serbia_-A-Review-of-Events-and-Institutional-Response-updated-on-March-24.pdf
Građanske inicijative 2024b	Koalicija OKO: Sumnjiva udruženja će "sprečavati" vršnjačko i porodično nasilje, ali raditi i na pomirenju, Građanske inicijative, Beograd 25. nov. 2024. https://www.gradjanske.org/koalicija-oko-sumnjiva-udruzenja-ce-sprecavati-vrsnjacko-i-porodicno-nasilje-ali-raditi-i-na-pomirenju/
Građanske inicijative 2024c	GODINU DANA NIČEGA: Milionske zloupotrebe na javnim konkursima nevidljive za Tužilaštvo, Građanske inicijative, 27. sep. 2024. https://www.gradjanske.org/godinu-dana-nicega-milionske-zloupotrebe-na-javnim-konkursima-nevidljive-za-tuzilastvo/
Građanske inicijative 2025b	Analiza javnih sredstava za rodnu ravnopravnost: netransparentno finansiranje i institucionalna nezainteresovanost, Građanske inicijative, Beograd, 26. feb. 2025. https://www.gradjanske.org/analiza-javnih-sredstava-za-rodnu-ravnopravnost-netransparentno-finansiranje-i-institucionalna-nezainteresovanost/
CIVICUS 2024	People Power Under Attack 2024, CIVICUS Monitor, decembar 2024, str. 65 https://civicusmonitor.contentfiles.net/media/documents/GlobalFindings2024.EN.pdf
CIVICUS 2025	CIVICUS Monitor Watchlist: First Edition 2025, CIVICUS Alliance, Johannesburg, 2025 https://monitor.civicus.org/watchlist-march-2025/
Koalicija OKO, 2024.	Koalicija OKO, 2024. 'Analiza rodno odgovornih konkursa 2024', Beograd, 2024. https://www.gradjanske.org/analiza-rodno-odgovornih-konkursa-2024/
Koalicija OKO, 2024.	Koalicija OKO, 'Analiza rodno odgovornih konkursa 2024', Beograd, 2024. https://www.gradjanske.org/analiza-javnih-sredstava-za-rodnu-ravnopravnost-netransparentno-finansiranje-i-institucionalna-nezainteresovanost/
Fondacija Slavko Ćuruvija 2024.	'Presuda u slučaju ubistva Ćuruvije – reakcije', Fondacija Slavko Ćuruvija, Beograd, 2024. https://www.slavkocuruvijafondacija.rs/saopstenje-presuda-2024/
Danas 2024a	'Pokret 'Kopaćemo' najavio praćenje protesta ispred RTS', Danas, Beograd, 1. sept. 2024. https://www.danas.rs/vesti/drustvo/pokret-kopacemo-na-javio-da-ce-pratiti-protest-ispred-rti-da-bi-evidentirao-ekoloske-teroriste/
Danas 2024b	'BIA nezakonito privodila aktiviste: Ombudsman za sada bez reakcije, pozvao oštećene da prijave', Danas, 12. nov. 2024. https://www.danas.rs/vesti/drustvo/bia-privodjenja-aktivisti/
Danas 2024c	„Nek hapse nas, a ne decu i trudnice“: Kokanović i Petković za Danas o novom talasu privođenja aktivista, Danas, Beograd, 19. aug. 2024. https://www.danas.rs/vesti/drustvo/nek-hapse-nas-a-ne-decu-i-trudnice-kokanovic-i-petkovic-za-danas-o-novom-talasu-privodjenja-aktivista/
Erste Fondacija, 2025.	'Incident Report – Training for NGOs in Serbia', Erste Foundation, Vienna, 2025. https://www.erstestiftung.org/en/activities/training-programme-report-serbia-2025/
FemPlatz, 2025	FemPlatz, 2025. 'Analiza javnog finansiranja projekata za rodnu ravnopravnost 2023–2024', Pančevo, 2025. https://femplatz.org/wp-content/uploads/2025/02/Gender-Funding-Analysis-2023-2024-FemPlatz.pdf

Kratka referenca	Pun naziv i opis
Freedom House, 2024.	Freedom House, 2024. 'The Struggle for Rights: Serbia Report 2024', Washington, D.C., 2024. https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2024
Freedom House, 2024.	Freedom House, 'The Struggle for Rights: Serbia Country Report 2024', Freedom House, Washington, D.C., 2024. https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2024
Human Rights Action, 2020.	'Freedom of Peaceful Assembly in the Case Law of the European Court of Human Rights', Human Rights Action (HRA, Akcija za ljudska prava), Podgorica, April 2020. https://www.hraction.org/wp-content/uploads/2020/06/Sloboda-mirnog-okupljanja-ENG.pdf
Independent Cultural Scene, 2024.	Nezavisna kulturna scena Srbije, 2024. 'Analiza konkursnih procedura u oblasti kulture', Beograd, 2024. https://nezavisnakultura.net/wp-content/uploads/2024/11/analiza-konkursa-2024.pdf
Informer, 2024.	Informer, 2024. "Strane službe izazivaju haos u Srbiji", Beograd, 2024. https://informer.rs/vesti/politika/812345/strane-sluzbe-izazivaju-haos-srbija-protesti
Informer, 2024.	Informer, TV Segment o stranom uticaju i protestima, Informer, Beograd, 2024. https://informer.rs/vesti/politika/812345/strane-sluzbe-izazivaju-haos-srbija-protesti
Insajder 2024.	Insajder 2024. "Zašto policija ne reafuje kada maskirani pojedinci provokiraju demonstrante", Beograd, 5. dec. 2024. https://www.insajder.net teme/zasto-policija-ne-reaguje-kada-maskirani-pojedinci-provociraju-demonstrante-video
Javni servis 2024.	SLAPP tužbe protiv KRIK-a – najnovije informacije- novembar 2024, javni Servis, novembar 2024. https://javniservis.net/wp-content/uploads/2024/11/KRIK-SLAPP-cases-update-November-2024.pdf
KOMS, 2024.	Krovna organizacija mladih Srbije, 2024. "Izveštaj o pravima mladih", Beograd, 2024. https://koms.rs/wp-content/uploads/2024/12/KOMS-Youth-Rights-Report-2024.pdf
KOMS, 2024.	National Youth Council of Serbia (KOMS), 'Youth Rights Violations Report', Belgrade, 2024. https://koms.rs
KOMS, 2025a	Krovna organizacija mladih Srbije, 2025. 'Overview of Youth Rights Violations and Threats To Activist Safety in Serbia November 2024 – January 2025', Belgrade, 2025. https://koms.rs/wp-content/uploads/2025/02/Overview-of-Youth-Rights-Violations-and-Threats-To-Activist-Safety-in-Serbia.pdf
KRIK, 2024.	KRIK, 2024. "Pritisci i tužbe protiv novinara u Srbiji", KRIK, Belgrade, 2024. https://www.krik.rs/tekstovi/pritisci-na-novinare-2024/
KRIK, 2024b	KRIK, 2024. "SLAPP Cases Update – November 2024", Belgrade, 2024. https://javniservis.net/wp-content/uploads/2024/11/KRIK-SLAPP-cases-update-November-2024.pdf
KTV Zrenjanin, 2024.	KTV Zrenjanin, 2024. "Prilog o zatvorenim suđenjima aktivistima", januar 2024. https://www.ktvzrenjanin.rs/2024/01/aktivisti-pod-pritiskom/
Masina, 2024.	"Ministry and Secretariat of Culture Harming the Independent Scene", Masina, Belgrade, 2024. https://www.masina.rs/nkss-ministarstvo-i-sekretarijat-za-kulturu-nanose-stetu-nezavisnoj-sceni/

Kratka referenca	Pun naziv i opis
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, 2024.	'Izveštaj o učešću civilnog društva u radnim grupama', Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Beograd, 2024. http://minljpdd.gov.rs/wp-content/uploads/2025/03/izvestaj-2024-31.03-2024.docx
Ministarstvo pravde, 2024.	Ministarstvo pravde RS, 2024.. 'Javna izjava o nacrtu Zakona o stranim agentima', Beograd, 2024. https://www.mpravde.gov.rs/vest/45627/javno-objasnjenje-nacrta-zakona-o-stranim-agentima.php
Ministarstvo državne uprave, 2025.	Program unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom za period 2021–2025' - Indikatori koji se odnose na javne institucije, Ministarstvo državne uprave, 2025 https://pujpr-monitoring.mduls.gov.rs/statistike.html?jnodeId=732&sid=18319&tab=indikator&depth=2
N1 2024a	N1 2024 "Policija preti građanima zbog protesta: Zloupotreba zakona?", Beograd, 22. jan 2024. https://n1info.rs/vesti/policija-protesti-pretnje-zakon/
N1/ 2024b	'Bjelić: Priveden aktivista iz Novog sada, drugom poreska najavila kontrolu', N1 Beograd, 8. avg. 2024. https://n1info.rs/vesti/bjelic-priveden-aktivista-iz-novog-sada-drugom-poreska-najavila-kontrolu/
N1/ 2024c	N1 2024 "Zabranjen festival književnosti u Kikindi – učesnici: zbog antisrpsva", Beograd, 2024. https://n1info.rs/vesti/zabranjen-festival-knjizevnosti-u-kikindi-ucenici-kazu-zbog-antisrpsva/
N1/ 2024d	Subotički poljoprivrednici pozvani na razgovor u BIA, N1, Beograd, 1. okt. 2024. https://n1info.rs/vesti/suboticki-poljoprivrednici-pozvani-na-razgovor-u-bia/
N1/ 2024e	Radna grupa za Zakon o vazduhu: Rampa za organizacije civilnog društva, N1, 2. mar. 2024. https://n1info.rs/zeleni-kutak/radna-grupa-za-zakon-o-vazduhu-rampa-za-organizacije-civilnog-drustva/
Nacionalni konvent o EU, 2024.	'Knjiga preporuka Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji za 2024.' https://eukonvent.org/wp-content/uploads/2024/10/Summary-Recommendations-2024.pdf
NIN 2024	Vučić o litijumu: Nisam ga se odrekao, bio sam slep kod očiju, iza zaustavljanja stoje strane službe i proruski botovi, Nin, Beograd, 30. jun 2024. https://www.nin.rs/politika/vesti/52056/vucic-o-litijumu-nisam-ga-se-odrekao-bio-sam-slep-kod-ociju
Nova ekonomija, 2024.	Nova ekonomija, 2024. "Pregled javnih finansija i OCD 2024", Beograd, 2024. https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/javna-sredstva-za-udruzenja-2024
Nova.rs, 2024a	Nova.rs, 2024. "Uprava za sprečavanje pranja novca 'pritiska kritičare vlasti'", Stefan Marković, Beograd, 2. februar 2024. https://radar.nova.rs/drustvo/uprava-za-sprecavanje-pranja-novca-kriticari/
Nova.rs 2024b	Nova.rs, 2024. "Zatvoreno suđenje organizatorima protesta – bez prisustva javnosti", 20. februar 2024. https://nova.rs/vesti/hronika/sudjenje-aktivistima-protesta/
Nova.rs 2024c	Nova.rs, 2024. "MUP zabranio festival Mirdita, dobar dan", Beograd, 27. jun 2024 https://nova.rs/vesti/hronika/mup-zabranio-festival-mirdita-dobar-dan/
Novosti, 2024a	Večernje novosti, 2024. "Vučić Lojalisti se okupljaju u crkvi za odbranu časti", Beograd, 2024. https://www.novosti.rs/vesti/politika/1445819/vucic-lojalisti-ma-sns-oni-kao-cuvari-vatre-danas-imali-skup-crkvi-rec-casnim-ljudima
Novosti 2024b	OTKRIVENO: Evo ko stoji iza pokušaja organizovanja „obojene revolucije“ u Srbiji, Novosti, 16. aug. 2024, https://www.novosti.rs/vesti/politika/1399887/otkriveno-evo-stoji-iza-pokusaja-organizovanja-obojene-revolucije-srbiji

Kratka referenca	Pun naziv i opis
NUNS, 2024.	Nezavisno udruženje novinara Srbije, 2024. "Godišnji izveštaj o napadima na novinare", NUNS, Beograd, 2024. https://nuns.rs/napadi-na-novinare-2024-godisnji-izvestaj/
OEBS, 2023.	OEBS Misija u Srbiji, 2023. "Priručnik za učešće OCD u kreiranju politika", Beograd, 2023. https://www.osce.org/sr/serbia/543210
OKO, 2024.	Koalicija Otvoreno o konkursima (OKO), 2024. 'Krivične prijave zbog zloupotreba javnih sredstava', Beograd, 2024. https://www.gradjanske.org/oko-analiza-javnog-finansiranja-2024/
Radar, 2025.	"Računi kritičara režima na meti mašinerije vlasti", Vuk C Cvijić, Radar, 6. februar 2025, https://radar.nova.rs/drustvo/uprava-za-sprecavanje-pranja-novca-kriticari/
RCC 2024.	Balkan Barometer 2024, Regional Cooperation Council, Sarajevo, 2024. https://www.rcc.int/download/docs/BalkanBarometer_PublicOpinion_2024.pdf/5679e56bb7fa681e74898e8a
RCMF 2024.	'SafeJournalists network, MFRR partners, and Coalition for Media Freedom condemn continuing pressures and attacks on journalists in Serbia', Resource Centre on Media Freedom in Europe, 30 May 2024 https://www.rcmediafreedom.eu/News/SafeJournalists-network-MFRR-partners-and-Coalition-for-Media-Freedom-condemn-continuing-pressures-and-attacks-on-journalists-in-Serbia
Reuters 2024.	Reuters 2024. "Serbia Used Israeli Firm's Tech to Enable Spy Campaign – Amnesty Says", London, 2024. https://www.reuters.com/technology/cybersecurity/serbia-used-israeli-firms-tech-enable-spy-campaign-amnesty-says-2024-12-16
Vlada RS, 2024.	'Izveštaj o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23', Vlada Republike Srbije, Beograd, 2024. https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/poglavlje-23.php
Republički zavod za statistiku RS, 2024.	Republički zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi, Beograd, 2024. https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/pdf/G20241234.pdf
Republički zavod za statistiku RS, 2024.	Republički zavod za statistiku RS, 2024. 'Anketa o radnoj snazi, Q2 2024', Beograd, 2024. https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/pdf/G20241234.pdf
Republički zavod za statistiku RS, 2025.	Republički zavod za statistiku RS, 2025 'Tržište rada - registrovana zaposlenost 2024' Beograd https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/HtmlE/G20251025.html
RSF 2024.	World Press Freedom Index 2024: Serbia Profile, Reporters Without Borders, Paris 2024. https://rsf.org/en/country/serbia
RTS 2024.	"Prilog o protestima i reakciji policije", RTS, Beograd, 2024. https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/5229911/protesti-policija-bezbednost.html
SafeJournalists Network, 2024.	SafeJournalists Network and MFRR Coalition, 2024. "Condemn Continuing Attacks on Journalists in Serbia", 2024. https://www.rcmediafreedom.eu/News/SafeJournalists-network-MFRR-partners-and-Coalition-for-Media-Freedom-condemn-continuing-pressures-and-attacks-on-journalists-in-Serbia
Fondacija Slavko Čuruvija 2024.	Spojene tužbe trojice bivših pripadnika Resora državne bezbednosti protiv Fondacije Čuruvija, Fondacija Slavko Čuruvija, 23. dec. 2024. https://www.slavkocuruvijafondacija.rs/spojedne-tuzbe-trojice-bivsih-pripadnika-resora-drzavne-bezbednosti-protiv-fondacije-curuvija/

Kratka referenca	Pun naziv i opis
Slobodna Evropa 2025.	“Nevladine organizacije u Srbiji zamrzle članstvo u vladinom Savetu: Ugroženo delovanje civilnog društva”, Radio Slobodna Evropa, 25. januar 2025, https://www.slobodnaevropa.org/a/nevladine-organizacije-ugrozeno-delovanje-vlada-srbije/33288711.html
Slobodna Evropa, 2024a	Slobodna Evropa, 2024. “Nevladine organizacije: Ugroženo delovanje, sve više pritiska”, Nevena Bogdanović, 29. novembar 2024. https://www.slobodnaevropa.org/a/nevladine-organizacije-ugrozeno-delovanje-vlada-srbije/33288711.html
Slobodna Evropa, 2024b	Slobodna Evropa, 2024. “Vulin: ‘Strani agenti’ žele da sruše Srbiju iznutra”, Branko Vučković, 17. oktobar 2024. https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-vulin-strani-agenti/33220976.html
Slobodna Evropa, 2024c	“Građani blokirali saobraćaj u znak protesta protiv nasilja”, Slobodna Evropa, 15. novembar 2024. https://www.slobodnaevropa.org/a/gradjani-blokirali-saobraćaj-protest/33110000.html
Slobodna Evropa, 2024d	“Posle ekoloških protesta u Srbiji vlast odgovara hapšenjima i optužbama protiv Zapada” Slobodna Evropa, Nevena Bogdanovic & Iva Gajić, 12. avg. 2024. https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-litijum-srbija-vlast-hapsenja/33076035.html
Slobodna Evropa, 2024e	‘EU i SAD reagovala na zabrane ulaska pojedinim stranim državljanima u Srbiju’, Slobodna Evropa, 18. jul 2024. https://www.slobodnaevropa.org/a/eu-sad-zabrane-ulasaka-srbija/33041793.html
Slobodna Evropa 2024f	Zatvara se Prajd info centar u Beogradu, Radio Slobodna Evropa, 24. sept. 2024. https://www.slobodnaevropa.org/a/prajd-info-centar-beograd-zatvaranje/33131146.html
Slobodna Evropa 2024g	Intelektualci iz Srbije i regiona solidarno uz novinare Dinka Gruhonjića i Anu Lalić, Radio Slobodna Evropa, 25. mart 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/gruhonjic-lalic-pretnje-podrska-intelektualci/32876512.html
Transparentnost Srbija, 2024.	Transparentnost Srbija, 2024. ‘Transparentnost javnih konkursa u 2024’, Beograd, 2024. https://transparentnost.org.rs/index.php/sr/aktivnosti/vesti/14322-konkursi-2024-analiza
UNS, 2024.	Udruženje novinara Srbije, 2024. “Monitoring napada na novinare – Bilten”, UNS, Beograd, 2024. https://uns.org.rs/sr/saopstenja/126875/godisnji-izvestaj-uns-2024.html
Vreme 2024a	Građani traže razoružavanje Vučićevih lojalista, Vreme, Belgrade, 26. jan. 2024. https://vreme.com/en/vesti/gradjani-srbije-peticijom-traze-razoružavanje-vucicevih-lojalista-koji-su-spremni-da-ga-brane-do-krvi/
Vreme 2024b	Odbačena krivična prijava protiv sajta „Kopaćemo“ sa spiskom „ekoloških terorista“, Vreme, Beograd, 30. sept. 2024. https://vreme.com/vesti/odbacena-krivicna-prijava-protiv-sajta-kopacemo-sa-spiskom-ekoloskih-terorista/
KOMS 2025b	KOMS, “Statement on Withdrawal from Government Bodies”, Belgrade, January 2025. https://koms.rs